

**RAPORT ANALITIC SEMESTRIAL:
“Constatări preliminare ale
monitorizării ședințelor de judecată
în Republica Moldova”**

**PROGRAMUL OSCE DE MONITORIZARE A
PROCESELOR DE JUDECATĂ
PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

30 Noiembrie 2006

**Realizat de
Misiunea OSCE în Moldova**

PREFAȚĂ

În primul rînd, elaborarea constatărilor preliminare din acest Raport Analitic Semestrial privind implementarea Programului OSCE de Monitorizare a Proceselor de Judecată în Republica Moldova nu ar fi fost posibilă fără dedicarea, angajamentul, talentul, viziunea și munca asiduă a Coordonatorului Național, Laurențiu Hadîrcă. Asistentul superior al Programului, Liliana Calancea, a adus și ea o contribuție esențială, mai ales prin faptul că a introdus și a actualizat în Baza de date privind monitorizarea proceselor de judecată sute de formulare care conțin informații obținute din instanțele judecătorești și a compilat datele statistice obținute în diagrame care sunt incluse în acest raport.

De asemenea, aducem mulțumiri unei echipe dedicate și energice de aproximativ 20 de observatori naționali (numiți și monitori ai proceselor de judecată), fără de care nu am fi obținut informații pentru acest Raport Analitic Semestrial privind implementarea programului. Observatorii naționali au reușit să depășească cu răbdare și perseverență frustrările zilnice și obstacolele logistice pentru a monitoriza ședințele de judecată din municipiul Chișinău și a consemna observațiile lor într-o manieră obiectivă și imparțială, contribuind astfel la procesul general de îmbunătățire a înfăptuirii justiției în Republica Moldova. În scopul protejării securității observatorilor, numele lor nu sunt incluse aici.

Implementarea Programului de Monitorizare a Proceselor de Judecată se bazează și pe parteneriatul și sprijinul celor doi parteneri locali cheie care contribuie la derularea cu succes a programului. În primul rînd este vorba de Institutul de Reforme Penale (IRP), și mai cu seamă, directorul IRP, multstimatul Igor Dolea, doctor în drept, expertiza și recomandările căruia în domeniul funcționării sistemului de justiție penală din Republica Moldova au fost extrem de importante. Dr. Dolea este un conducător, îndrumător și mentor pentru toți cei implicați în implementarea zilnică a Programului. Misiunea OSCE în Moldova este mîndră de faptul că îl poate considera drept coleg și prieten profesional apropiat. În al doilea rînd, este vorba de Asociația Avocaților Americani / Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI) în Moldova și, mai cu seamă, Directorul, Corinne Smith, precum și Reprezentantul Programului de drept penal, Jim Calle și juristul Olimpia Iovu. Aceștia în mod generos au oferit atît analiza juridică, expertiza lor internațională în domeniul reformelor juridice din țările din fosta Uniune Sovietică, precum și sprijinul și camaraderia lor în zilnicele provocări ale procesului de implementare a Programului. Din noiembrie 2005 și pînă în octombrie 2006, ABA/CEELI de asemenea a oferit Coordonatorului Național al Programului spațiu de oficiu și sprijin profesional în clădirea sa din Chișinău, Republica Moldova. Activitatea ABA/CEELI în Moldova este susținută de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și Departamentul de Justiție al SUA.

În cadrul familiei OSCE, toți membrii Misiunii și colaboratorii din Programul Drepturile Omului și Democratizare, cît și cei din Programul Anti-Trafic și Gender ai Misiunii OSCE în Moldova au contribuit, într-un fel sau altul, la elaborarea și implementarea Programului de Monitorizare a Proceselor de Judecată în Republica Moldova. Dorim să adresăm mulțumiri speciale și Misiunii OSCE din Bosnia și Herzegovina pentru serviciile de expert acordate de către Nihad Salkic, care a contribuit la elaborarea Bazei de date privind observarea proceselor de judecată pentru acest Program și a împărtășit experiența sa tehnică valoroasă despre modul de efectuare a unor analize statistice în baza informațiilor obținute din observarea proceselor de judecată. De

asemenea, mai mulți colaboratori din Departamentele pentru Drepturile Omului și Supremația Legii din ODIHR au oferit sprijinul, expertiza, și consultanța lor din Varșovia, Polonia, fără să mai menționăm și rolul lor important în colectarea de fonduri pentru Program. Contribuțiile financiare generoase din partea Delegațiilor Statelor Unite ale Americii, Regatului Unit al Marii Britanii și Franței la OSCE au făcut ca Programul de Monitorizare a Proceselor de Judecată să devină o realitate în Republica Moldova.

Chiar și la această etapă interimară de implementare a Programului de Monitorizare a Proceselor de Judecată, Misiunea OSCE în Moldova își exprimă recunoștința și aprecierea sa tuturor celor care au contribuit la realizarea acestui Program și celor care vor continua să-și aducă contribuția lor și pe viitor în vederea promovării păcii, justiției și drepturilor omului în Republica Moldova.

*Antonia De Meo și Kristin Franklin
Co-Manageri ai Programului OSCE de Monitorizare a Proceselor de Judecată
pentru Republica Moldova
30 noiembrie 2006*

CUPRINS

<u>CAPITOLE</u>	<u>NR. DE PAGINĂ</u>
I. SUMAR.....	1
II. INTRODUCERE ÎN PROGRAMUL DE MONITORIZARE A PROCESELOR DE JUDECATĂ	5
A. Obiective.....	5
B. Implementarea.....	7
III. PRINCIPIUL CĂLĂUZITOR DE ECHITATE	12
A. Standardele internaționale ale unui proces echitabil	12
B. Standardele naționale ale unui proces echitabil.....	13
IV. ANALIZA DATELOR OBTINUTE PRIN MONITORIZAREA PROCESELOR DE JUDECATĂ	17
A. Experiența în incinta instanțelor de judecată	17
1. Sediul și dotările instanțelor de judecată	17
2. Accesul publicului la procesele de judecată	21
3. Întârzieri și amânări.....	24
4. Securitatea și ordinea publică.....	28
B. Participanții la procesele de judecată	29
1. Judecătorii	30
2. Procurorii.....	38
3. Avocații apărării	41
4. Grefierii instanțelor de judecată	43
5. Interpreții și traducătorii	45
6. Victimele și martorii	48
V. CONCLUZII.....	52

I. SUMAR

Prezentul Raport Analitic Semestrial rezumă constatările preliminare făcute la finele primului semestru de observare a proceselor de judecată în cadrul Programului OSCE de Monitorizare a Proceselor de Judecată în Republica Moldova (Programul MPJ). Programul MPJ a fost elaborat și este implementat de către Misiunea OSCE în Moldova în parteneriat cu Oficiul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR). Folosind o perspectivă axată pe respectarea drepturilor omului, obiectivul Programului este de a analiza conformitatea *de facto* a sistemului judecătoresc al Republicii Moldova cu standardele naționale și internaționale ale unui proces echitabil, de a atrage atenția autorităților naționale asupra domeniilor care necesită perfecționare, și de a încuraja și asista autoritățile naționale în găsirea unor soluții în vederea sporirii protecției drepturilor omului și consolidării supremației legii.

Misiunea OSCE și ODIHR au lansat Programul MPJ la 21 martie 2006. De atunci, începând cu luna aprilie 2006, un număr de 20 de observatori/monitori naționali au asistat, observat și raportat privind 789 de ședințe de judecată (cu excepția ședințelor preliminare) din toate judecătoriile de sector din municipiul Chișinău, Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție. Cauzele selectate pentru monitorizare se axează asupra următoarelor categorii de infracțiuni: traficul de ființe umane, traficul de arme, violența în familie, infracțiuni contra justiției, precum și corupția și alte infracțiuni săvârșite de persoane cu funcții de răspundere.

În ceea ce privește *experiența din incinta instanțelor de judecată*, la moment constatările de bază sunt următoarele:

Sediul și dotările instanțelor de judecată: Instanțele judecătorești din Republica Moldova au sedii inadecvate. Calitatea slabă sau insuficiența iluminării, curățeniei, mobilei, echipamentului, dotările publice, precum și reparațiile desfășurate în clădiri creează o atmosferă de disconfort care afectează solemnitatea și prestigiul instanțelor de judecată. În mare parte, sediile instanțelor de judecată constau din oficii mici, folosite în prezent în calitate de birouri ale judecătorilor; din cauza insuficienței sălilor de judecată, majoritatea ședințelor s-au desfășurat în birourile judecătorilor. Desfășurarea ședințelor de judecată în birourile judecătorilor a limitat efectiv publicitatea proceselor de judecată; a dus frecvent la întreruperi și distrageri de atenție; a creat confuzii în ceea ce privește delimitarea spațiului privat de cel public; a afectat contradictorialitatea proceselor; a plasat victimele și martorii într-o proximitate neadecvată cu inculpații; a încurajat un comportament neglijent din partea tuturor participanților la proces; și a creat aparența unor conversații *ex parte* improprii. Nici o instanță de judecată nu are încăperi separate pentru asigurarea securității victimelor și martorilor.

Accesul public la procesele de judecată: De regulă observatorii au avut acces liber la ședințele de judecată pe care au fost desemnați să le monitorizeze; totuși s-au înregistrat și cazuri când observatorii au fost excluși de la proces sau limitați în accesul lor la ședința de judecată fără o careva justificare legală clară. Accesul public la procesele de judecată a fost obstrucționat și prin faptul că mulți judecători nu au afișat public orarul sau lista cauzelor fixate pentru judecare. Principiul publicității, conform căruia procesele de judecată se țin, de regulă, în ședințe publice la care orice persoană are acces, încă nu este pe deplin acceptat ca

principiu sau întotdeauna aplicat în practică în instanțele de judecată din municipiul Chișinău.

Întârzieri și amînări: Multe procese de judecată au fost afectate de întârzieri și amînări repetate care au condus la frustrări, au diminuat respectul față de procedurile judiciare și au perpetuat un ciclu de sosiri cu întîrziere sau absențe, fapt care la rîndul său a cauzat și mai multe amînări. Mai mult de 15% din toate ședințele de judecată au început cu o întîrziere de cel puțin 30 de minute, de obicei din cauza lipsei de punctualitate a părților. Amînările au fost de asemenea frecvente: mai mult de jumătate din toate amînările au fost cauzate de absența unei părți sau participant-cheie la proces, și anume a procurorului, apărătorului, părții vătămate, sau martorului, adeseori fără prezentarea de către aceștia a unor explicații sau înștiințări prealabile privind absența lor. Deseori judecătorii au tolerat întîrzierile sau absențele sistematice ale părților/participanților, neaplicînd sancțiunile prevăzute de lege. Practica de programare a examinării tuturor cauzelor numite pentru o anumită zi cu începere de la ora 10 a.m. la Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție a dus în multe cazuri la aglomerarea sălilor de judecată și uneori a creat o atmosferă haotică în timpul dimineții, și de asemenea a rezultat în rețineri prelungite în examinarea cauzelor lăsate pe după amiază sau în cele din urmă amînate la finele zilei de lucru.

Securitatea și ordinea publică: Insuficiența colaboratorilor poliției judiciare a dus la situații în care nici un colaborator de poliție nu era disponibil să asigure aducerea forțată a unei persoane în instanța de judecată în baza ordonanței procurorului sau încheierii instanței de judecată. Coordonarea dintre serviciul de escortă al poliției și judecătorii a fost adeseori inefficientă.

În ceea ce privește *participanții la procesele de judecată*, la moment constatările de bază sunt următoarele:

Reacția față de monitorizarea proceselor de judecată: În general judecătorii au acceptat prezența monitorilor/observatorilor la proces, în timp ce alte persoane au fost suspicioase sau nedumerite. Unii au exprimat speranța că observatorii vor raporta asupra condițiilor proaste din instanțe și numărului excesiv de cazuri care trebuie examinate de judecătorii și astfel vor încuraja alocarea resurselor suplimentare. Unii judecătorii și procurorii au interpretat prezența observatorilor drept un indiciu al faptului că dosarul „a fost luat la control”, probabil de către cineva cu influență. Prezența observatorilor deseori a condus în mod vizibil la o mai bună respectare a principiilor unui proces echitabil și a contribuit la solemnitatea ședințelor de judecată.

Judecătorii: În timp ce marea majoritate a judecătorilor și-au îndeplinit atribuțiile cu profesionalism, unii au manifestat lipsă de respect față de participanții la proces, au deviat de la cerințele unui proces echitabil, au neglijat unele cerințe de procedură, deseori au dat dovadă de lipsă de atenție sau abatere de la proces, și au condus procesele într-o atmosferă excesiv de relaxată. Unii judecătorii și-au permis frecvent să se angajeze în discuții *ex parte* cu procurorii și uneori cu avocații apărării, astfel creînd impresia unui comportament inadecvat și a unei lipse de imparțialitate.

Procurorii: Procurorii în mare parte au dat dovadă de profesionalism și au fost bine pregătiți și activi în timpul ședințelor de judecată; totuși au existat și excepții, cu procurori nepregătiți, pasivi și nedisciplinați. În același timp, majoritatea procurorilor au comis abateri mai puțin semnificative cu o frecvență mai mare. De asemenea, procurorii de la Curtea Supremă de Justiție au fost de obicei pasivi și au asigurat doar o prestație formală.

Avocații apărării: Monitorizarea a relevat o gamă largă de competență profesională în rândul avocaților apărării, evidențiindu-se unii avocați bine cunoscuți care își îndeplinesc sarcinile la nivel și care se bucură de un mai mare respect din partea judecătorilor și procurorilor. Mulți avocați au demonstrat o performanță exemplară, în timp ce alții și-au îndeplinit sarcinile nesatisfăcător și pasiv, mai cu seamă mulți dintre apărătorii numiți din oficiu. Mai mult de o treime din avocați nu au fost suficient de bine pregătiți pentru a participa activ la proces. Au fost frecvente cazurile în care instanțele superioare au înlocuit pe loc avocații aleși de către părți, care lipsiseră la câteva ședințe, cu apărători numiți din oficiu, oferindu-le acestora doar vreo 10 minute pentru a face cunoștință cu dosarul înainte de a aduce argumente în favoarea clientului.

Grefierii: Mulți grefieri ai instanțelor de judecată nu și-au îndeplinit atribuțiile profesionale în mod conștiincios, deseori fiind pasivi pe durata proceselor, fără a se obosi să întocmească procesele-verbale ale ședințelor de judecată. În fiecare a cincia ședință monitorizată grefierii nu au consemnat în mod corespunzător desfășurarea ședinței de judecată în procesul verbal.

Interpreții și traducătorii: Disponibilitatea interpreților și traducătorilor în instanțele judecătorești este insuficientă, și în instanțe sunt doar interpreți și traducători pentru limbile moldovenească/română și rusă. Aproape 40% dintre interpreții prezenți la ședințele de judecată nu au tradus într-un mod tocmai satisfăcător, oferind traduceri de o calitate proastă, traducând doar în mod selectiv, sau necunoscând terminologia corectă; procesele-verbale ale ședințelor de judecată au fost de mai multe ori prezentate părților spre semnare fără a fi traduse.

Victimele și martorii: Drepturile victimelor și martorilor nu au fost respectate în deplină măsură în instanțele de judecată: aceste persoane au fost deseori bruscate și tratate fără sensibilitate; ele de asemenea au fost puse în situația de a sta față în față cu inculpații pe coridoarele instanței, în timp ce așteptau începerea ședinței. Judecătorii și procurorii nu au intervenit de fiecare dată când inculpatul s-a apropiat de partea vătămată sau martor pentru a încerca să-i intimideze și să influențeze declarațiile lor; judecătorii de asemenea nu au respins în toate cazurile întrebările irelevante și umilitoare adresate părților vătămate și martorilor. În unele cazuri victimele minore nu erau asistate de un reprezentant legal, cu toate că această obligație este prevăzută de lege. Părțile vătămate, victimele și martorii deseori nu s-au prezentat la ședința de judecată; 25% din amânări s-au datorat absenței lor.

În concluzie, în baza primelor șase luni complete de monitorizare a proceselor de judecată în toate instanțele judecătorești din municipiul Chișinău, constatările preliminare ale Programului MPJ arată că în timp ce unele progrese au fost realizate în implementarea reformelor în cadrul sistemului judecătorec din Republica Moldova, mai sunt necesare

unele îmbunătățiri semnificative, mai ales în ceea ce privește realizarea în practică a garanțiilor procesuale și materiale prevăzute de lege. În prezent, sistemul judecătoresc din Republica Moldova nu pare să funcționeze echitabil în toate cazurile, iar populația nu întotdeauna are încredere în funcționarea echitabilă a acestui sistem. Progresul va cere realizarea unor schimbări de ordin financiar, procedural, cât și la nivel de atitudine și comportament individual. Persoanele care îndeplinesc sau contribuie la îndeplinirea justiției – persoane care în mare parte își îndeplinesc atribuțiile în mod responsabil – nu pot să realizeze singure toate schimbările necesare: sunt necesare resurse umane și financiare suplimentare pentru a asigura ca justiția, echitatea, și drepturile omului să fie o realitate pentru fiecare cetățean al Republicii Moldova.

II. INTRODUCERE ÎN PROGRAMUL DE MONITORIZARE A PROCESELOR DE JUDECATĂ

A. Obiective

În calitate de stat participant la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) din 1992, Republica Moldova a acceptat, ca pe o măsură de sporire a încrederii, prezența monitorilor/observatorilor la procesele de judecată ce au loc în instanțele sale naționale. Republica Moldova astfel recunoaște că observarea proceselor de judecată este un mijloc de asigurare a unei justiții funcționale și a respectării efective a drepturilor omului. După cum este prevăzut în Angajamentul OSCE de la Copenhaga:

„Statele participante, dorind să asigure o mai mare transparență în implementarea angajamentelor luate în Documentul Final de la Viena în domeniul dimensiunii umane a CSCE [predecesoarea a ceea ce numim azi OSCE], decid să accepte ca măsură de sporire a încrederii prezența observatorilor trimiși de statele participante și a reprezentanților organizațiilor non-guvernamentale și alte persoane interesate la procesele din instanțele de judecată după cum este prevăzut în legislația națională și în dreptul internațional; se subînțelege că procesele se vor examina în ședințe închise doar în circumstanțele prevăzute de lege și în conformitate cu obligațiile asumate prin dreptul internațional și angajamentele internaționale.”¹

Luînd în considerație aceste angajamente în sfera dimensiunii umane, Programul de Monitorizare a Proceselor de Judecată din Republica Moldova (Programul MPJ) a fost elaborat de către Programul Drepturile Omului și Democratizare din cadrul Misiunii OSCE în Moldova în parteneriat cu Oficiul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) din Varșovia, Polonia. ODIHR, împreună cu misiunile OSCE, a implementat programe similare de observare a proceselor de judecată în Albania, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Croația, Kazahstan, Kosovo, Kirgizstan, Macedonia, Serbia și Muntenegru. Aceste programe, fiecare avînd trăsături distincte dictate de obiectivele specifice ale programului și circumstanțele locale, au servit drept călăuză la elaborarea Programului MPJ unic din Republica Moldova.

Scopul general al acestui Program MPJ, după cum este stabilit în Documentul de Program din 17 iulie 2005, este de a perfecționa respectarea de către Republica Moldova a angajamentelor sale asumate în cadrul OSCE privind dreptul la un proces echitabil, consolidarea supremației legii și promovarea drepturilor omului. În special, obiectivul Programului MPJ este de a monitoriza și de a împărtăși informația privind respectarea standardelor unui proces echitabil, de a consolida capacitatea societății civile în monitorizarea și raportarea corectă privind procesele de judecată și de a ridica nivelul de conștientizare a dreptului la un proces echitabil și încălcările acestuia printre actorii naționali și internaționali. Utilizînd o abordare din perspectiva respectării drepturilor omului, o atenție specială a fost acordată drepturilor victimelor și martorilor în cadrul procesului judiciar. Programul MPJ se bazează pe premisa conform căreia monitorizarea organizată și sistematizată a proceselor de judecată standardizează procesul de observare și de colectare a informației și oferă modalități comprehensive de examinare a sistemului

---

¹ Angajamentul OSCE de la Copenhaga (1990), par. 12 (subliniere adăugată).

judecătoresc, prin evidențierea într-un mod imparțial atât a punctelor forte cât și a celor slabe.

Obiectivele generale ale Programului MPJ pot fi clasificate în trei categorii de bază: 1) consolidarea capacității societății civile locale în domeniul monitorizării și raportării; 2) monitorizarea aplicării standardelor procedurale internaționale privind procesul echitabil; și 3) monitorizarea aplicării protecțiilor juridice materiale în vederea respectării drepturilor omului în domeniul traficului de ființe umane, violenței în familie, traficului de arme, infracțiunilor contra justiției, corupției și altor infracțiuni comise de persoane cu funcții de răspundere. Ținând cont de contextul unic al Republicii Moldova, obiectivele specifice pentru implementarea Programului MPJ în Republica Moldova sunt următoarele:

- Consolidarea capacității societății civile locale privind monitorizarea proceselor de judecată într-un mod profesionist și în conformitate cu standardele internaționale și raportarea corectă asupra monitorizării pentru autoritățile naționale și internaționale relevante;
- Obținerea informației sistematice și imparțiale privind desfășurarea proceselor penale din perspectiva respectării standardelor internaționale privind procesul echitabil;
- Obținerea informației sistematice și imparțiale privind implementarea prevederilor noului Cod Penal și Cod de Procedură Penală al Republicii Moldova;
- Monitorizarea utilizării limbii de procedură și utilizarea interpreților și traducătorilor în procesele de judecată;
- Oferirea de informații și rapoarte analitice actorilor relevanți și autorităților naționale privind încălcarea standardelor unui proces echitabil și implementarea noilor coduri, pentru a fi utilizate drept instrument de promovare a schimbărilor necesare în legislația și practica judiciară;
- Identificarea corectă a domeniilor și a modelelor de nerespectare a standardelor internaționale privind procesul echitabil și asistarea autorităților naționale în ameliorarea respectării acestor standarde ale unui proces echitabil;
- Ridicarea nivelului de conștientizare privind dreptul la un proces echitabil și încălcările acestuia printre autoritățile publice relevante și publicul larg;
- Oferirea informației și rapoartelor analitice sistematice privind rezultatele judecării unor anumite categorii de infracțiuni (și anume, traficul de ființe umane, violența în familie, traficul de arme, infracțiuni contra justiției, corupția și alte infracțiuni comise de persoane cu funcții de răspundere);
- Monitorizarea aplicării și implementării protecției victimei-martor, conform legislației Republicii Moldova, în măsura în care această protecție poate fi observată în procesele de judecată publice;
- Monitorizarea procedurilor juridice, a comportamentelor, practicilor tuturor actorilor din sala de judecată care afectează siguranța victimei-martor și răspunderea inculpatului, atenție specială acordându-se respectării standardelor drepturilor omului; și
- Identificarea corectă a domeniilor unde se denotă neajunsuri procedurale sau materiale referitoare la investigarea infracțiunilor de trafic de ființe umane, violență în familie, trafic de arme, infracțiuni contra justiției, cazurilor de corupție și alte infracțiuni comise de persoane cu funcții de răspundere, și

acordarea de asistență autorităților naționale în ameliorarea soluționării acestor cauze.

Ținând cont de experiența OSCE/ODIHR din alte țări, s-a constatat că utilizarea unor rețele naționale de observare a proceselor de judecată contribuie la ridicarea gradului de conștientizare de către societatea civilă a procedurilor de judecată și funcționarea judiciarului și servește și ca mijloc de sporire a încrederii populației în sistemul judecătoresc. Deseori se spune, „nu este suficient ca justiția să fie înfăptuită, trebuie să se și vadă că ea este înfăptuită.” Acest principiu al „justiției transparente” constituie nucleul conceptului de monitorizare a proceselor de judecată, deoarece „justiția” implică rezultate echitabile obținute prin procedee echitabile. Observatorul relevant este un observator „înarmat” cu simțul echității, care acționează în mod rezonabil. Astfel, pentru ca sistemul judecătoresc să funcționeze în mod echitabil și pentru ca publicul larg să aibă încredere că acesta funcționează într-un așa mod, este util să se identifice, instruiască și să se sprijine un cadru național de observatori pătrunși de spiritul echității.

B. Implementarea

După aproape doi ani de planificări și pregătiri, Misiunea OSCE în Moldova împreună cu ODIHR au lansat oficial Programul MPJ în Chișinău, Moldova, la 21 martie 2006. După cum a fost preconizat, Programul MPJ a inclus selectarea Coordonatorului Național, selectarea observatorilor (monitorilor) naționali, instruirea acestor observatori/monitori, colectarea datelor privind cauze specifice examinate în instanțele naționale, crearea unui chestionar/formular unic de raportare și a unei baze de date pentru înregistrarea informațiilor colectate în baza cauzelor individuale, precum și pregătirea unui manual cuprinzător privind monitorizarea proceselor de judecată și a instrucțiunilor pentru monitori. În continuare Programul MPJ prevede pregătirea rapoartelor analitice privind funcționarea sistemului judiciar în Republica Moldova. Prezentul Raport Analitic Semestrial este primul raport de acest fel și se bazează pe informațiile colectate în cadrul Programului MPJ în primele șase luni de activitate; deși constatările acestui raport sunt preliminare, se anticipează că ele vor fi confirmate în rapoartele analitice ulterioare.

În scopul asigurării unei implementări reușite a Programului MPJ, în martie 2006 Misiunea OSCE în Moldova a încheiat Memorandumuri de Înțelegere cu Consiliul Superior al Magistraturii și cu Procuratura Generală, considerați parteneri importanți în implementarea acestui Program. La ceremonia oficială de lansare a Programului din 21 martie 2006, eveniment la care a fost prezentă și presa, Adjunctul Procurorului General și un membru al Consiliului Superior al Magistraturii au oferit comentariile lor și felicitări cu ocazia lansării acestui proiect important pentru Republica Moldova. Pentru a informa suplimentar autoritățile naționale relevante, comunitatea juridică din Republica Moldova și publicul larg privind Programul MPJ și obiectivele acestuia, Coordonatorul Național a pregătit un articol despre Programul MPJ care a fost ulterior publicat în *Avocatul Poporului* (ediția 7-8 din August 2006), revistă națională științifico-practică și informativă de drept.

La scurt timp după lansare, Consiliul Superior al Magistraturii a emis o Hotărâre și o notă informativă către toate instanțele de judecată din municipiul Chișinău, informându-le despre Programul MPJ și solicitându-le cooperarea cu monitorii OSCE. În încercarea de a asigura o cooperare efectivă în acest sens, Coordonatorul Național a vizitat ulterior președinții tuturor judecătoriilor de sector din Chișinău și Curtea de Apel Chișinău. În

cadrul acestor întâlniri, Coordonatorul Național a oferit mai multe informații despre Programul MPJ, esența și obiectivele acestuia, lista infracțiunilor care urmau a fi monitorizate, numele tuturor monitorilor, precum și o broșură cu explicații despre Programul MPJ. Toți președinții instanțelor judecătorești au căzut de acord să informeze judecătorii despre Programul MPJ și să ofere Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa asistența și cooperarea lor în procesul de implementare a Programului. Fiecare instanță a desemnat câte o persoană de contact care este responsabilă de pregătirea și expedierea, la solicitare, a listei cauzelor fixate spre judecare, care cad sub incidența Programului MPJ și care sunt programate spre examinare într-o perioadă anumită. Coordonatorul Național suplimentează această informație cu datele obținute din listele cu procesele fixate spre judecare, acolo unde acestea se afișează.

Pentru a conveni asupra unui mecanism de cooperare, Coordonatorul Național a avut o întrevedere și cu Procurorul General al Republicii Moldova. Ca urmare a înțelegerii părților, în cadrul Procuraturii Generale a fost desemnată o persoană de contact care a pregătit o notă informativă în adresa tuturor procurorilor din Chișinău, informându-i pe aceștia despre Programul MPJ, cerându-le să coopereze și solicitându-le să raporteze cauzele de violență în familie atunci când materialele dosarelor sunt finalizate și trimise la instanța de judecată (dat fiind că infracțiunile de violență în familie sunt dificil de identificat de pe listele cu dosarele fixate spre judecare din motivul că în Codul Penal al Republicii Moldova nu există articole separate dedicate specific violenței în familie).

În cadrul Programului MPJ, observarea propriu-zisă a proceselor de judecată din instanțe a început la 19 aprilie 2006. La acea dată, un grup selectat de monitori naționali a început observarea ședințelor de judecată în instanțele judecătorești din municipiul Chișinău, și anume în cele cinci judecătării de sector, Curtea de Apel și Curtea Supremă de Justiție. Observatorii au monitorizat mai cu seamă procesele judiciare (excluzând ședințele premergătoare procesului) pe cauze de trafic de ființe umane, violență în familie, trafic de arme, infracțiuni contra justiției, corupție și alte infracțiuni comise de persoane cu funcții de răspundere. Monitorizarea proceselor de judecată este înfăptuită din perspectiva standardelor internațional recunoscute ale unui proces echitabil. Prin abordarea unei perspective axate pe drepturile omului, o atenție specială se acordă respectării drepturilor inculpatului, părții vătămate, victimei și martorului în cadrul procesului judiciar. Astfel, monitorizarea proceselor de judecată este menită să servească drept un instrument de evaluare a respectării standardelor unui proces echitabil și a drepturilor complementare ale inculpatului, părții vătămate, victimei și martorului, cât și a funcționării *de facto* a instanțelor de judecată.

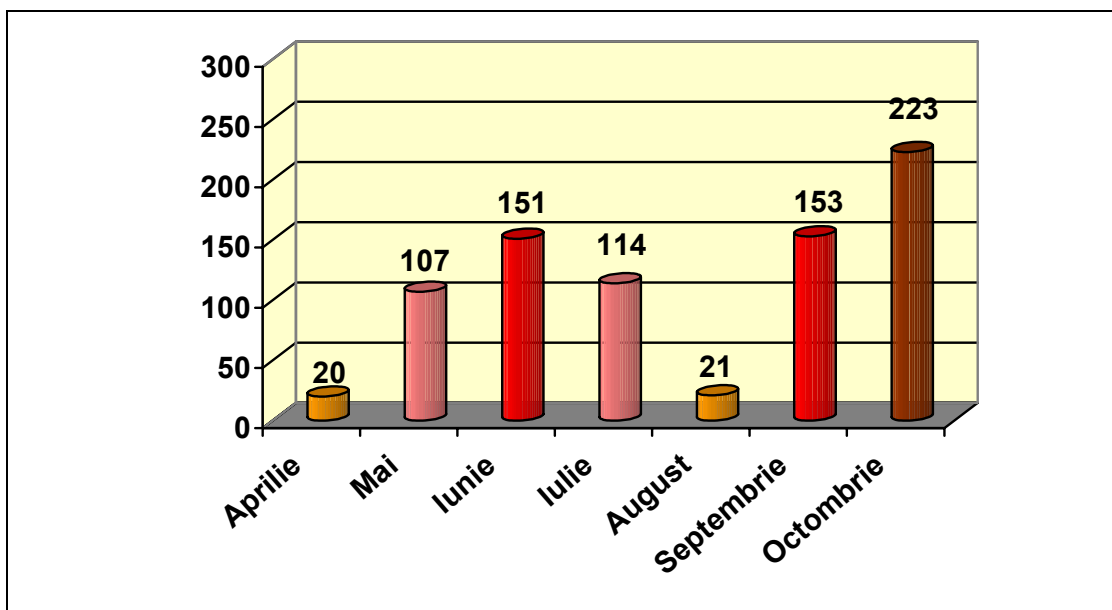
În practică, observarea proceselor de judecată este realizată de către echipe a câte doi monitori, care au fost selectați și instruiți de către Misiunea OSCE în Moldova împreună cu partenerii săi locali de implementare – Institutul de Reforme Penale (IRP), organizație nonguvernamentală (ONG) din Moldova, și Asociația Avocaților Americani / Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI) în Moldova, un ONG internațional. Toți monitorii selectați sunt absolvenți ai facultăților de drept din Moldova, o parte din ei deținând și diplome de masterat în drept și/sau licențe de avocați. În martie 2006 toți monitorii au încheiat cu succes un curs intensiv de instruire în domeniul drepturilor omului și standardelor internaționale ale unui proces echitabil, pregătit în mod special pentru ei de către Misiunea OSCE în Moldova. Instructori în cadrul acestui curs au fost câțiva experți internaționali și naționali în domeniul dreptului. În timpul cursului de instruire, monitorilor le-a fost prezentat *Manualul OSCE privind Observarea*

Proceselor de Judecată, care a fost elaborat de către Misiunea OSCE în Moldova anume pentru Programul MPJ. Manualul respectiv, care are aproximativ 230 de pagini, este în mod specific adaptat sistemului de drept din Republica Moldova și include următoarele capitole: standarde naționale și internaționale ale unui proces echitabil; protecția victimelor și a martorilor; traficul de ființe umane; violența în familie; și corupția publică. Suplimentar monitorii au primit în variantă scrisă *Instrucțiunile pentru Monitorii Proceselor de Judecată și Codul de Conduită al OSCE* din 1 august 2003. La încheierea cursului de instruire, fiecare monitor a semnat *Codul de Conduită pentru Monitorii/Observatori* și a primit legitimația individuală de identificare ca monitor OSCE.

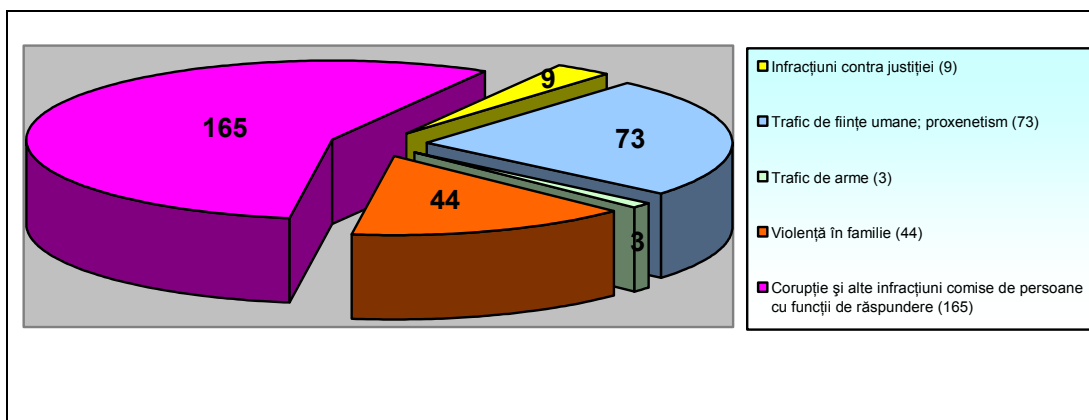
Rolul monitorilor este de a face, cu atenție și în mod neutru, observații pertinente privind desfășurarea proceselor de judecată pe care au fost desemnați să le monitorizeze. Monitorii de asemenea pregătesc rapoarte detaliate și exacte pe marginea fiecărei ședințe de judecată la care au participat, folosind un comprehensiv formular de raportare (chestionar), elaborat de către Misiunea OSCE în Moldova în scopul colectării datelor statistice și descrierilor reale ale cauzelor. Luând în considerație că unul din principiile fundamentale care stau la baza monitorizării proceselor de judecată este respectul față de independența sistemului judecătoresc, monitorii au fost instruiți să nu influențeze în nici un fel și să nu intervină niciodată într-un proces judiciar, precum și să fie prudenți să nu fie identificați nici cu partea acuzării, nici cu cea a apărării. Monitorii de asemenea nu evaluează probe, nu analizează esența cauzei, și nu încearcă să stabilească vinovăția sau nevinovăția inculpatului. Monitorii se concentrează asupra verificării respectării normelor ce țin de procedură, respectării drepturilor inculpatului, martorilor și victimelor, cât și asupra echității procesului judiciar în general. Informațiile pe care monitorii le colectează și le înregistrează în formularele lor sunt mai târziu introduse într-o bază de date special elaborată pentru Programul MPJ, care este capabilă să compileze un mare număr de rapoarte statistice în timp util.

La începutul procesului de monitorizare a ședințelor de judecată, proces care a fost inițiat la 19 aprilie 2006, în fiecare săptămână erau monitorizate doar câteva ședințe de judecată. Mai târziu, o dată ce tot mai multe informații au parvenit la Coordonatorul Național cu privire la ședințele de judecată fixate spre examinare în diferite instanțe judecătorești din municipiul Chișinău, acesta a desemnat tot mai multe perechi de observatori pentru monitorizare și echipele respective au devenit operaționale. Către luna mai 2006, monitorii deja observau ședințe de judecată în toate judecătoriile de sector și în Curtea de Apel Chișinău, iar către iunie 2006 ei au început să monitorizeze și ședințe de judecată de la Curtea Supremă de Justiție. La sfârșitul primelor șase luni de monitorizare, în octombrie 2006, în mediu un număr de peste 50 de ședințe de judecată erau monitorizate în fiecare săptămână. În general, în primele șase luni ale Programului MPJ (din 19 aprilie până la 31 octombrie 2006), în cele cinci judecătorii de sector din municipiul Chișinău, la Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție, au fost monitorizate un număr de 789 de ședințe de judecată pe 294 de cauze penale. Numărul ședințelor de judecată nu corespunde numărului de cauze din simplul motiv că procesul judiciar al fiecărei cauze penale de obicei implică multiple ședințe.

Numărul de Ședințe de Judecată Monitorizate în Fiecare Lună (2006)

Numărul Cauzelor Penale Monitorizate, pe categorii de infracțiuni

Speranța celor implicați în implementarea Programului MPJ este că informațiile colectate și relatate în acest Raport vor contribui la elaborarea recomandărilor de politici privind cadrul juridic din Republica Moldova, precum și a recomandărilor pentru orice tip de necesități de instruire pentru colaboratori de poliție, procurori, judecători, avocați și alte persoane care contribuie la înfăptuirea justiției. În acest mod, informația acumulată ca rezultat al monitorizării proceselor de judecată va da posibilitate Misiunii OSCE în Moldova, ODIHR și altor actori interesați, să conlucreze cu autoritățile naționale în promovarea unor eventuale schimbări în sistemul judecătoresc care vor îmbunătăți echitatea și standardele de protecție a drepturilor omului din Republica Moldova. Scopul final al monitorizării proceselor de judecată din perspectiva drepturilor omului este de a contribui la sporirea imparțialității și obiectivității justiției în Moldova, de a asigura protecția drepturilor atât a inculpatului cât și a părții vătămate, victimei și martorilor, prin

asigurarea respectării standardelor internaționale ale unui proces echitabil, precum și de a informa publicul larg, societatea civilă și autoritățile naționale privind funcționarea sistemului judecătoresc.

III. PRINCIPIUL CĂLĂUZITOR DE ECHITATE

“Justiția nu trebuie doar să fie înfăptuită, ci este imperios necesar să se și vadă că justiția este înfăptuită.”

— Lordul Hewart, Judecător în Camera Lorzilor, Marea Britanie (*Rex v Judecătorii din Sussex; Ex parte McCarthy* (1924)) —

A. Standardele internaționale ale unui proces echitabil

Principiul echității procesului judiciar este un principiu fundamental în orice societate democrată. Există mai multe motive pentru care dreptului la un proces echitabil îi este atribuită o atare importanță primordială. Din perspectiva drepturilor omului, dreptul la un proces echitabil poate fi considerat ca fiind dreptul fiecărei persoane, acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, de a i se respecta anumite proceduri și garanții procesuale în cadrul procesului penal intentat de stat împotriva sa. De asemenea, dreptul la un proces echitabil joacă un rol important în asigurarea protecției altor drepturi ale omului, servind ca garanție a faptului că fiecare persoană care i-au fost încălcate drepturile poate obține un remediu legal prin intermediul instanței de judecată. Dintr-o perspectivă mai generală, socială, dreptul la un proces echitabil este un mijloc de a asigura că toți infractorii sunt sancționați și că totodată nici o persoană nevinovată nu este condamnată în mod eronat de săvârșirea unei infracțiuni. La un nivel mai teoretic și abstract, principiul echității procesului judiciar, ca un element de bază al supremației legii, corelează și cu principiul fundamental al separării puterilor în stat, dat fiind că ambele principii cer ca sistemul judecătoresc să își exercite atribuțiile sale în mod independent, fără o careva imixtiune din partea altor puteri în stat.

Astfel, dreptul la un proces echitabil este un element-cheie al conceptului mai general de supremație a legii și joacă un rol important în asigurarea respectării drepturilor omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului din Strasbourg, Franța, în jurisprudența sa a declarat că dreptul la un proces echitabil constituie o „garanție care este un principiu fundamental al oricărei societăți democratice, în sensul Convenției Europene a Drepturilor Omului”.² Conform standardelor Organizației Națiunilor Unite³ și celor ale Consiliului Europei⁴, precum și în baza Angajamentelor politice asumate sub auspiciile OSCE⁵ și conform Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est,⁶ fiecare persoană are dreptul la un proces echitabil, atât în cadrul procesului civil, cât și a celui penal.

Dreptul la un proces echitabil include atât garanții de drept material, cât și de drept procesual. Statele au obligația pozitivă de a crea și asigura funcționarea unui sistem judecătoresc independent și imparțial, abilitat cu deplină competență de revizuire și de adoptare a unor hotărâri definitive pe cauze civile și penale. Instanțele judecătorești trebuie să asigure respectarea tuturor procedurilor prescrise de standardele procesuale stipulate de instrumentele-cheie ale dreptului internațional în materia drepturilor omului,

² *A se vedea Lawless v. Irlanda*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Hotărârea din 14 noiembrie 1960, Seria A, nr. 1, la pag. 13; *a se vedea de asemenea Golder v. Marea Britanie*, CEDO, Hotărârea din 21 februarie 1975, Seria A, nr. 18, la pag. 18, par. 36.

³ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art. 14.

⁴ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, art. 6.

⁵ Documentul final al întâlnirii din Viena (1989), par. 13.9.

⁶ Documentul de constituire a Pactului de stabilitate pentru Europa de sud-est din 10 iunie 1999, art. 10; Moldova a aderat la Pactul de Stabilitate pe 28 iunie 2001.

suplimentar celor stipulate de dreptul național. Componentele dreptului la un proces echitabil vizează întreaga procedură și nu doar nemijlocit examinarea cauzei în instanță. Persoanele pot astfel să înainteze plângeri cu privire la faza arestului, efectuarea urmăririi penale, pînă la etapa epuizării tuturor căilor de atac în instanțele naționale și inclusiv faza executării hotărîrilor judecătorești rămase definitive. Plângeri privind încălcarea dreptului la un proces echitabil pot fi depuse și în fața curților internaționale, cu respectarea anumitor condiții.

De fapt, majoritatea cererilor depuse de către cetățenii R. Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului invocă încălcarea dreptului la un proces echitabil,⁷ ceea ce demonstrează încă o dată importanța respectării standardelor unui proces echitabil în cadrul sistemului judecătoresc din Republica Moldova.

B. Standardele naționale ale unui proces echitabil

Prevederi ale legislației Moldovei care garantează dreptul persoanei la un proces echitabil pot fi găsite în Constituție,⁸ Codul de procedură penală⁹ și în alte legi. Legislația procesual-penală a Republicii Moldova a fost recent reformată și un nou Cod de procedură penală a fost adoptat în 2003, pentru a asigura conformitatea legislației procesuale cu standardele internaționale. Codul prescrie componente fundamentale ale procesului echitabil, cum ar fi, *inter alia*, independența judecătorilor, prezumția nevinovăției, egalitatea în fața legii, inviolabilitatea vieții private, dreptul la apărare, publicitatea ședinței de judecată, libertatea de mărturisire împotriva sa, principiul contradictorialității și egalitatea armelor.

De asemenea, prin această reformă a fost instituită funcția de judecător de instrucție, care asigură controlul judecătoresc în cursul urmăririi penale și care este responsabil de a autoriza astfel de proceduri ca arestarea preventivă, percheziția, examinarea corporală, punerea sub sechestru a bunurilor, exhumarea cadavrului și ridicarea de obiecte ce conțin secret de stat, comercial, bancar. Instanța de judecată nu este în drept de a prezenta probe din inițiativă proprie, sarcina acuzării fiind pusă pe seama procurorului. În conformitate cu Codul de procedură penală, “partea acuzării” cuprinde procurorul, ofițerul de urmărire penală, victima, partea vătămată și partea civilă. “Partea apărării” este alcătuită din bănuit, învinuit, inculpat, apărător și partea civilmente responsabilă.

În cazul existenței unor contradicții între legislația procesuală penală națională și tratatele internaționale cu privire la drepturile omului la care Republica Moldova este parte, prioritate au reglementările internaționale. Constituția Republicii Moldova prevede:

“Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a

---

⁷ De menționat, din 40 de hotărîri adoptate de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului contra Republicii Moldova, în 28 de cazuri Curtea a constatat încălcări ale dreptului la un proces echitabil, garantat de articolul 6 al CEDO.

⁸ Constituția R.M. (adoptată la 29 iulie 1994); *a se vedea*, în special, articolele. 20, 21, 26, 117, 118 și 119.

⁹ Codul de Procedură Penală (CPP) R.M. (adoptat la 14 martie 2003); *a se vedea*, în special, titlul I, capitolul II al CPP și partea specială.

Drepturilor Omului (DUDO), cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”¹⁰

Similar, Codul penal, Codul de procedură penală, Codul civil și Codul de procedură civilă ale Republicii Moldova conțin prevederi ce consacră supremația normelor internaționale.¹¹ Atât Codul de procedură penală, cât și Codul de procedură civilă conțin prevederi prin care se asigură accesul liber la justiție.¹²

În caz de existență a oricăror neconcordanțe, instanțele vor aplica direct prevederile internaționale, motivînd această decizie în hotărîrea lor.¹³ În particular, Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) este parte integrantă a sistemului de drept național și se aplică direct. De asemenea, CEDO deține supremație asupra prevederilor legislației naționale incompatibile.¹⁴ La aplicarea CEDO, în caz de existență a unei incompatibilități cu prevederile naționale, instanțele de judecată trebuie să menționeze aceasta în hotărîrile lor. Și, în final, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului are forță juridică obligatorie pentru instanțele judecătorești din Moldova.¹⁵

În pofida existenței tuturor acestor garanții menite să asigure dreptul la un proces echitabil, nu sunt ieșite din comun criticile de ordin general privind modul de asigurare a dreptului la un proces echitabil și funcționarea sistemului judecătoresc din Moldova. De exemplu, *Raportul pe țară privind practica respectării drepturilor omului – 2005* cu privire la Moldova, elaborat de către Departamentul de Stat al SUA (publicat la 8 martie 2006), enumără astfel de probleme ca: lipsa listelor cu orarul ședințelor de judecată pentru public, prestația slabă a avocaților din oficiu, probleme asociate cu desfășurarea ședințelor de judecată în birourile judecătorilor, exercitarea de către autorități a unor presiunii asupra judecătorilor, precum și existența corupției în rîndurile judecătorilor.¹⁶ În aceeași ordine de idei, în *Raportul European nr. 175* al organizației Grupul Internațional de Criză, raport intitulat *Viitorul Nesigur al Moldovei*, se menționează că în Moldova

¹⁰ Art. 4(1)-(2), Constituția R.M.; *a se vedea de asemenea* art. 8, Constituția R.M. (Respectarea dreptului internațional și a tratatelor internaționale); Hotărîrea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova nr. 55 (14 octombrie 1999), paragrafele 6, 8, 11, n.6 (principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern; dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului și legile interne ale Republicii Moldova, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale).

¹¹ Art. 1(3), Cod penal; art. 2, Cod de procedură penală; art. 7, Cod civil; art. 2(3), Cod de Procedură Civilă.

¹² Art. 19(1), Cod de procedură penală; art. 22, Cod de Procedură Civilă.

¹³ Art. 7, Cod de procedură penală.

¹⁴ *A se vedea* Hotărîrea nr. 17 a Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției privind Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale din 19 iunie 2000, par. 2 și 3 (în care se stipulează că CEDO este parte integrantă a sistemului legislativ intern, se aplică în mod direct și deține supremație asupra dreptului național în caz de conflict).

¹⁵ Moldova a aderat la CEDO la 12 septembrie 1997.

¹⁶ Departamentul de Stat al SUA, *Raport pe țară privind practica respectării drepturilor omului – Moldova, 2005* (emis de Biroul pentru Democrație, Drepturile Omului și Muncă, la data de 8 Martie 2006).

progresul reformei judiciare a încetinit, iar judiciarul încă nu se bucură pe deplin de încrederea populației și nu este cu adevărat independent.¹⁷

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, în cadrul Rezoluției nr. 1465 cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în Moldova (adoptată la 4 octombrie 2005), a solicitat autorităților moldovene să dea prioritate, în cadrul procesului de reforme democratice, „îmbunătățirii funcționării instituțiilor democratice” și, în particular, să ofere sprijin „independenței și eficienței sistemului judecătoresc...”. În Rezoluția respectivă autoritățile moldovenești mai sunt chemate să „reformeze sistemul judecătoresc în scopul garantării independenței acestuia și sporirii eficienței și profesionalismului în cadrul instanțelor de judecată” prin “îmbunătățirea mediului de lucru în cadrul sistemului judecătoresc; prin perfecționarea metodelor de lucru și de instruire profesională; prin eliminarea corupției din cadrul sistemului și prin instruirea magistraților în conformitate cu cele mai înalte standarde”.¹⁸

Necesitatea de a perfecționa instruirea judecătorilor și a personalului auxiliar din instanțe, precum și necesitatea de a îmbunătăți în general funcționarea sistemului judecătoresc au fost recunoscute și de către autoritățile moldovene, care și-au asumat responsabilitatea de a efectua aceste reforme prin încheierea unor angajamente politice internaționale. „Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova” enumără printre obiectivele sale primordiale necesitatea de a sprijini dezvoltarea în continuare a instituțiilor ce asigură democrația și supremația legii, și, în particular, de a spori eficiența sistemului judecătoresc, de a asigura independența și imparțialitatea sistemului judecătoresc și de a îmbunătăți instruirea judecătorilor și a personalului auxiliar din instanțe în domeniul drepturilor omului și cooperării judiciare.¹⁹ În mod similar, în solicitarea înaintată recent de către R. Moldova în vederea obținerii finanțării din partea Millennium Challenge Account, fond subvenționat de Guvernul SUA, este oglindită fără echivoc recunoașterea de către autoritățile moldovene a necesității de a spori încrederea publică în sistemul judecătoresc. R. Moldova a solicitat în mod specific finanțare din partea Millennium Challenge Account în scopul redresării situației în domeniile persistente de corupție din cadrul, *inter alia*, sistemului judecătoresc și a organelor de drept, precum și pentru subvenționarea instituțiilor mass-media și a societății civile în vederea identificării cazurilor de corupție din aceste sectoare și pentru a asigura o monitorizare și evaluare corespunzătoare a progreselor guvernării.

Pe plan intern, *Strategia de consolidare a sistemului judecătoresc* (în fază de proiect și prezentată spre adoptare Parlamentului Republicii Moldova), elaborată de către Ministerul Justiției, prevede o serie de reforme avînd scopul, printre altele, de a garanta independența și imparțialitatea sistemului judecătoresc, a asigura transparența actului de justiție, de a îmbunătăți calitatea actului de justiție, a spori eficiența și responsabilitatea sistemului judecătoresc, a garanta accesul liber la justiție și a îmbunătăți relația dintre justiție și justițiabili, precum și de a preveni și combate corupția în sistemul judecătoresc. Astfel de acte normative naționale, pe lângă faptul că oferă sprijin politic sarcinii majore de asigurare a unei funcționări eficiente a sistemului judiciar, în mod implicit reflectă

¹⁷ Grupul Internațional de Criză, *Viitorul Nesigur al Moldovei* (Raportul European nr. 175 – 17 August 2006), pag. 13, 14 și 17.

¹⁸ Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Rezoluția nr. 1465 (2005) cu privire la *Funcționarea Instituțiilor Democratice în Moldova*.

¹⁹ Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova, Capitolul 2.1, par. 2, cu privire la *Dialogul politic și reformele / Democrația și supremația legii*.

recunoașterea persistenței unor probleme în acest domeniu și necesitatea elaborării unor măsuri adecvate pentru soluționarea acestora.

IV. ANALIZA DATELOR MONITORIZĂRII INSTANTELOR DE JUDECATĂ

În cele ce urmează, analiza se întemeiază pe observările înregistrate de monitorii/observatorii proceselor de judecată în cursul monitorizării ședințelor de judecată (excluzând audierile anterioare procesului judiciar) în toate instanțele judecătorești din mun. Chișinău, R. Moldova, în perioada 19 aprilie - 31 octombrie 2006. Informația a fost structurată pe două planuri principale: mai întâi, experiența în incinta instanței de judecată, inclusiv sediul și dotările, accesul publicului la ședințele de judecată, întârzierile și amînările, securitatea și ordinea publică; în al doilea rînd, prestația principalilor participanți la proces, inclusiv judecătorii, procurorii, avocații apărării, grefierii, interpreții și traducătorii, victimele și martorii. Analiza generală este completată de scheme și grafice, bazate pe datele statistice colectate în cursul monitorizării proceselor, precum și de episoade succinte, bazate pe evenimente reale la care monitorii au fost martori. Prin această combinație de analiză generală, date statistice și relatări din viața reală, începe să se contureze un tablou al modului în care se realizează actul de justiție în Moldova. Totuși, întrucît analiza se bazează pe rezultatele monitorizării proceselor în contextul Programului OSCE de Monitorizare a Proceselor de Judecată (Programul MPJ) pe parcursul primelor șase luni complete, constatările sunt încă preliminare și susceptibile de confirmare prin analize ulterioare, bazate pe cantități mai mari de informație colectată.

A. Experiența în instanța de judecată

1. Sediul instanțelor și dotările

a. Sediile și dotările judecătorilor de sector

Judecătorii moldovenești nu dispun de sedii adecvate, ca rezultat al unei insuficiențe cronice de fonduri și unei infrastructuri deplorabile. Unele instanțe de sector nu dispun de clădiri separate și trebuie să împartă clădirea cu alte instituții de stat, cum ar fi inspectoratul fiscal teritorial sau pretura sectorului. Această comunitate de sediu afectează inevitabil autoritatea instanței și poate duce la situații în care pe coridoarele instanței se îmbulzesc persoane care nu au legătură cu procesele judiciare.

Mai mult, chiar și instanțele de sector cărora le-au fost alocate clădiri separate nu au un interior și dotări adecvate. Coridoarele și sălile de ședință sunt prost luminate și prăfuite. Uneori, cutii de carton goale rămîn împrăștiate zile întregi. Unele săli sau birouri au tavanele pătate, tapetele lipite de pereți de sus pînă jos cu bandă adezivă, iar într-unul din birouri drapelul național este atît de vechi și decolorat, încît culorile naționale albastru, galben și roșu au fost reduse la un violet, bej și roz murdar. Mare parte a mobilei este veche și șubredă. Judecătorii înșiși și-au exprimat deseori insatisfacția privind dotările instanței, rugîndu-i pe monitorii să noteze în rapoartele lor insuficiența sălilor de ședințe, birourile prost echipate, numărul insuficient de scaune pentru părți, lipsa spațiului pentru public, chiar și lipsa mînerelor la unele uși și acoperișurile din care uneori picură. În contrast cu starea generală proastă a sediilor instanțelor, birourile unor judecători se deosebesc prin confortul lor, datorat, în mare parte, investițiilor personale ale judecătorilor în propriile birouri. În pofida acestor cazuri izolate de echipare adecvată și confort în birourile judecătorești, atmosfera generală în instanțele de judecată din mun. Chișinău este departe de a fi solemnă sau demnă.

Episod A ²⁰	<p><i>Caz de violență în familie.</i> Atmosfera în sală era haotică. Participanții vorbeau în ce limbă doreau - atât în moldovenească/română, cât și în rusă, fără traducător - și oricând doreau. Judecătorul însuși a efectuat traduceri de câteva ori pentru părți. Judecătorul nu purta mantie și era îmbrăcat necorespunzător, ca și când ar fi venit la un eveniment sportiv, și nu în instanța de judecată. Procurorul de asemenea nu purta uniformă, astfel încât judecătorul la deschiderea ședinței a trebuit să întrebe de toți cei prezenți unde este procurorul, pentru ca să afle imediat că procurorul stă chiar în fața lui. Judecătorul de câteva ori s-a adresat grosolan către partea vătămată și nu a asigurat, în general, ordinea și solemnitatea procesului. Mobila era atât de veche și șubredă, încât părea că sala fusese zguduită de un ușor cutremur: masa apărării părea că se desface în bucăți, iar scaunele pe care ședeau monitorii se clătinau și scârțâiau. Monitorii aveau impresia că toată mobila din sală era pe cale să se prăbușească.</p>
-------------------------------	---

Clădirile ocupate de instanțele de judecată din mun. Chișinău nu au fost inițial proiectate ca judecătorii și respectiv le lipsesc dotările necesare pentru înfăptuirea justiției. Clădirile constau, în mare parte, din încăperi mici, folosite acum ca birouri judecătorești, și au doar câteva încăperi suficient de mari pentru a servi drept săli de ședințe capabile să acomodeze atât participanții la proces cât și publicul. Spre exemplu, Judecătoria sectorului Centru are doar o sală de ședințe pentru cei 18 judecători, iar majoritatea copleșitoare a proceselor de judecată se desfășoară în birourile judecătorilor. Deși celelalte judecătorii de sector au mai multe săli de ședințe, și prin urmare o parte mai mare a proceselor poate fi desfășurată în încăperi relativ adecvate, totuși nici una din judecătoriile de sector din mun. Chișinău nu are un număr suficient de săli de ședințe pentru a asigura desfășurarea *tuturor* proceselor în asemenea săli.

Coraportul judecători-săli de ședințe în judecătoriile de sector

	Judecătoriile de sector din mun. Chișinău				
	Botanica	Buiucani	Centru	Ciocana	Riscani
Numărul de judecători (fără judecătorii de instrucție)	16	17	18	12	17
Numărul de săli de ședință în instanță	3	3	1	2	3
Ședințe de judecată desfășurate în săli de ședințe (%)	14%	36%	13%	60%	29%
Ședințe de judecată desfășurate în biroul judecătorului (%)	86%	64%	87%	40%	71%

Evident, insuficiența sălilor de ședințe este o circumstanță obiectivă care nu poate fi imputată judecătorilor. Cu toate acestea, monitorizarea a relevat, de asemenea, că uneori judecătorii preferau să țină ședința în propriile birouri, chiar dacă sălile de ședințe

²⁰ Cele douăzeci și două de episoade din acest Raport descriu evenimente reale și discuțiile surprinse de observatori în timpul monitorizării unor cazuri concrete examinate în instanțele din mun. Chișinău. Ele sunt relatate atât de precis și exact, pe cât este posibil. Întrucât scopul acestui Raport este de a descrie și analiza, în general, concluziile și informația din cadrul Programului MPJ și nu de a scoate în evidență anumite persoane concrete, episoadele au fost cenzurate pentru a proteja identitatea participanților la proces.

erau libere la moment și puteau să asigure o mai bună desfășurare a ședinței și un confort elementar pentru participanții la proces. Din lipsă de săli de ședințe, în mai multe ocazii s-a observat cum un judecător venea în sala de ședințe și ruga să fie lăsat să folosească el sala, motivînd că el are mai mulți participanți la proces, care nu încap în biroul său; celălalt judecător își întrerupea atunci ședința și transfera procesul său din sala de ședințe în propriul birou. Într-un caz, ședința nu a putut fi ținută într-o sală de ședințe liberă pentru că grefierul nu a putut găsi nicăieri cheia de la sala încuiată.

b. Practica utilizării birourilor judecătorești ca săli de ședințe

Ținerea ședințelor judiciare într-un birou judecătoresc ridică probleme din mai multe motive. Mai întîi, dimensiunile unor birouri limitează efectiv numărul de persoane care pot asista la ședința judiciară. Monitorii au notat un caz în care într-un birou al unui judecător, cu o suprafață nu mai mare de 8 sau 9 metri pătrați, s-au înghesuit aproape 20 de persoane. În asemenea cazuri participanților nu li se asigură un confort elementar, iar publicul este exclus de la proces. Ocazional judecătorii i-au informat pe monitori ca ei nu pot asista la proces pentru că nu este suficient spațiu ca ei să încapă în birou. Unii judecători au remarcat că desfășurarea proceselor în birourile lor este neconfortabilă, mai ales vara, cînd din cauza lipsei climatizoarelor birourile devin insuportabil de înăbușitoare și îmbîcsite.

Un alt dezavantaj al Ținerii ședințelor în birourile judecătorești este că ședințele sunt deseori întrerupte de persoane venite după semnarea documentelor, depunerea de plîngeri sau care, pur și simplu, fac cîte o vizită judecătorului. În multe cazuri, judecătorii acceptau asemenea vizite inopinate și chiar ofereau scurte consultații, drept în mijlocul unei pledoarii. Observatorii au remarcat și judecători care vorbeau la telefoane, lucrau la computer, tipăreau documente, citeau teze de licență sau chiar alegeau muzică la computerele lor, în pofida faptului că prezidau o ședință de judecată care le solicita atenția. Unii judecători au fost observați neacordîndu-și întreaga atenție procedurii în desfășurare, ceea ce pare să-i fi distras de la proces și pe alți participanți, influențînd astfel durata și solemnitatea procesului.

Prin desfășurarea proceselor de judecată în propriile birouri, mulți judecători par să fi dezvoltat un sentiment inadecvat de proprietate asupra birourilor lor, care pe durata ședințelor de fapt reprezintă săli publice. Această practică tinde să desființeze limitele dintre spațiul privat de lucru al judecătorului și spațiul public al unei săli de ședințe. Unii judecători au împiedicat în mod arbitrar publicul să asiste la ședința de judecată în biroul lor, chiar dacă ședința nu a fost declarată oficial ca fiind închisă. Finalmente, cînd se ajungea la etapa deliberării într-un proces ținut în biroul unui judecător, părțile erau nevoite să părăsească biroul și să aștepte în coridor, în timp ce judecătorul “intra în deliberare”, rămînînd, de fapt, tot timpul în biroul său.

Dimensiunile fizice ale birourilor judecătorești par să afecteze și contradictorialitatea proceselor desfășurate acolo. Într-o sală de ședințe, părțile adverse stau în mod normal una în fața alteia. În birou, uneori se întîmplă că procurorul, avocatul apărării și interpretul stau de o parte a biroului, în timp ce inculpatul, partea vătămată, martorul stau pe de altă parte. O asemenea practică face aproape imposibilă auzirea interpretului sau consultarea inculpatului cu avocatul apărării în timpul procesului. Ședințele ținute în birouri mici, de asemenea, plasează victimele într-o proximitate deranjantă față de inculpați, fie unul lîngă altul sau față în față. Acest lucru poate fi

deosebit de traumatizant pentru victimele unor infracțiuni grave și poate constitui un motiv pentru care multe victime refuză să se prezinte la ședințele de judecată, cauzând astfel amânări repetate și prelungirea proceselor.

Desfășurarea proceselor în birourile judecătorilor pare să afecteze nu numai conduita și prestația judecătorului, dar și conduita și prestația altor participanți. În timpul ședințelor petrecute în birouri procurorii aveau o înclinație mai mare să facă glume cu grefierii și avocații apărării. Grefieri și interpreții erau mai predispuși să-și întrerupă exercitarea funcțiilor oficiale pentru a sta de vorbă, a răspunde la telefon, a scrie un mesaj la mobil, în pofida necesității de a-și îndeplini obligațiile de serviciu. Chiar și inculpații în cătușe păreau să manifeste mai puțin respect pentru instanță: observatorii au remarcat cazuri când inculpații le spuneau polițiștilor din escortă să iasă cu ei la o țigară și, surprinzător, polițiștii acceptau.

În general, ședințelor desfășurate în biroul judecătorului le lipsea, de multe ori, un caracter solemn și oficial. În multe cazuri asemenea ședințe duceau la ceea ce în Moldova se numește sindromul “*justiției de birou*”, caracterizat prin ignorarea caracterului solemn, a formalităților și a garanțiilor procesuale în condițiile în care ședințele se desfășoară în spațiul strîmțorat al unui birou judecătoresc. Deși glumele, convorbirile telefonice și alte momente de sustragere pot interveni și în sălile de ședințe, ele sunt mai frecvente în intimitatea biroului judecătoresc. Suplimentar, condițiile materiale ale biroului judecătorului afectează și percepția și încrederea publicului în sistemul judiciar.

Episodul B

Caz de abuz de serviciu, care ilustrează așa-numitul sindrom al justiției de birou. Ședința de judecată a avut loc în biroul judecătorului, care nu e dotat cu stemă de stat sau alte atribute oficiale. Judecătorul nu purta mantia și era îmbrăcat atît de neglijent, încît inițial monitorii nu puteau înțelege cine este judecătorul. Judecătorul era vizibil nemulțumit de prezența observatorilor, le-a adresat diverse întrebări, făcîndu-i să stea și să aștepte decizia sa privind posibilitatea asistării la o ședință publică. În timpul ședinței judecătorul și procurorul au vorbit la telefon de vreo cîteva ori, iar avocatul apărării a citit pe sub masă revista *Avocatul Poporului*. La un moment dat, judecătorul a anunțat o pauză de cinci minute pentru ca părțile să poată consulta dosarul, fiindcă se părea că acestea nu cunosc foarte bine materialele. În pauză, judecătorul și-a aprins o țigară și a ieșit în coridor, unde s-a angajat într-o discuție aprinsă cu procurorul și martorii.

În pofida acestor observații critice privind desfășurarea ședințelor în birourile judecătorilor, trebuie menționat că mulți judecători reușesc să imprime proceselor desfășurate în birourile lor un caracter solemn și oficial. Unii judecători au birouri mai spațioase, care sunt și mai bine dotate, dar mai important este că mulți judecători demonstrează o conduită de înalt profesionalism și asigură ordinea și solemnitatea ședințelor de judecată chiar și atunci cînd procesul se desfășoară în condiții nu dintre cele mai adecvate. Unii judecători fie că au refuzat să răspundă la telefon în timpul ședinței, fie că au răspuns numai pentru a informa că nu sunt disponibili. Unii judecători au pregătit foi sau anunțuri pe care le agață de partea exterioară a ușii biroului lor și care anunță că ședința este în desfășurare și că ei nu pot fi deranjați. Din păcate, potrivit observărilor efectuate pînă la momentul actual, asemenea eforturi reprezintă mai mult excepția decît regula.

c. Dotări publice în clădirile judecătorești

Nici una din instanțe nu are dotări care să asigure siguranța victimelor și a martorilor. Nu există intrări separate și nici camere de așteptare speciale în clădirile judecătorești. Astfel, victimele și martorii trebuie să folosească aceeași intrare și să aștepte în aceleași coridoare ca și inculpații, prietenii și rudele acestora. Acest lucru este deosebit de deranjant și traumatizant pentru victimele și martorii unor infracțiuni ca traficul de ființe umane și violența în familie. Având în vedere frecvența cu care ședințele de judecată încep cu întârziere, asemenea perioade de așteptare, penibile pentru victime și martori, sunt destul de lungi și, mai rău, în cazul unor amânări, se dovedesc a fi și inutile.

În unele judecătorești chiar și dotări elementare cum sunt veceurile nu sunt accesibile pentru public. Într-un incident grăitor, un martor cu o vîrstă înaintată, care a venit de peste hotare pentru a face declarații în fața instanței, a trebuit să cîntărească cîteva etaje într-o judecătorească în căutarea veceului, pînă cînd cineva a descuiat în sfîrșit ușa unui veceu, folosit, se pare, doar de lucrătorii judecătorești.

d. Sediile și dotările instanțelor ierarhic superioare

În comparație cu observările menționate, Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă de Justiție dispun de dotări și săli de ședințe mai bune. Sălile de ședințe ale Curții de Apel sunt suficient de mari și dispun de dotările corespunzătoare pentru a asigura confortul participanților și publicului. Cu toate acestea, chiar și aceste săli de ședințe erau ocazional ticsite cu oameni care, neavînd locuri să stea așezați, stăteau în picioare. Acest lucru pare să fie rezultatul practicii Curții de Apel (și Curții Supreme de Justiție) de a fixa toate procesele dintr-o anumită zi la aceeași oră, 10 dimineața. O astfel de programare a ședințelor a rezultat ocazional în procese de judecată haotice, desfășurate în săli arhipline și gălăgioase, lipsindu-le caracterul oficial și solemn. Oamenii veniți din regiuni pot aștepta o zi întreagă pînă cînd sunt chemați să facă declarații de vreo 10-15 minute. Situația este deosebit de dramatică la Curtea de Apel Chișinău, unde sala de ședințe era uneori arhiplină, inculpații cîteodată încăpeau cu greu în cușcă,²¹ oamenii intrau și ieșeau din sală cînd doreau, iar judecătorești cu greu se puteau face auziți. Sălile de ședință la Curtea Supremă de Justiție sunt deseori, deși nu întotdeauna, mai puțin ticsite, iar procesele se desfășoară de o manieră mai solemnă și mai oficială.

2. Accesul publicului la ședințele de judecată

Dreptul la un proces de judecată public este atît un drept al inculpatului, cît și dreptul publicului la înfăptuirea actului de justiție în mod deschis și transparent. Din punctul de vedere al inculpatului în cauzele penale și al părților în cauzele civile, caracterul public al procesului judiciar “protejează părțile litigiului de înfăptuirea justiției în secret, fără a fi supusă unui scrutin public”.²² Dreptul la un proces public este și un instrument de asigurare a încrederii publicului în sistemul judiciar și servește drept “unul din mijloacele, prin care poate fi menținută încrederea în instanțele de judecată superioare și inferioare”.²³ Alte rațiuni care sprijină publicitatea procesului sunt educarea publicului;

²¹ În cadrul ședințelor de judecată în Moldova, inculpații arestați / condamnații sunt fie ținuți în cuști de metal în sălile de ședințe care dispun de ele, fie sunt ținuți în cătușe, avînd de fiecare parte cîte un ofițer de poliție.

²² *Preto și alții v. Italia*, CEDO, Decizia din 8 decembrie 1983, Seria A, nr. 71, la 21-22.

²³ *Ibidem*, 21.

valoarea terapeutică pentru comunitate; faptul că prezența terților poate servi ca un factor de control asupra puterii judiciare; precum și faptul că publicitatea procesului poate spori nivelul probațiunii prin comunicarea de noi probe și prin convingerea celor care fac declarații să fie mai sinceri, comparativ cu declarațiile date în secret.²⁴

Principiul publicității procesului judiciar este garantat de Constituția R. Moldova și de alte acte legislative.²⁵ În contextul regulii generale de desfășurare publică a tuturor ședințelor în toate procesele, Codul de procedură penală stabilește următoarele excepții, în prezența cărora accesul publicului la proces (inclusiv la toate ședințele sale) poate fi limitat printr-o încheiere motivată a instanței de judecată: respectarea moralității, ordinii publice, a securității naționale; protecția intereselor minorilor sau a vieții private a părților la proces; sau existența unor împrejurări speciale, în care publicitatea ar putea afecta interesele justiției.²⁶

Având în vedere că unul din obiectivele Programului MPJ este de a monitoriza aplicarea Codului de procedură penală în Moldova, precum și de a evalua transparența sistemului judiciar moldovean și deschiderea sa față de un scrutin public, observatorii OSCE au atras o atenție deosebită faptului dacă judecătorii, procurorii și grefierii permiteau sau restricționau accesul reprezentanților publicului larg, notînd interacțiunea dintre judecători și personalul instanței, pe de o parte, și reprezentanții publicului, pe de alta. În general, monitorii au avut acces la majoritatea ședințelor de judecată, pe care au fost desemnați să le monitorizeze; dacă nu au fost întotdeauna bineveniți, prezența lor era cel puțin tolerată. Totuși, au existat și numeroase incidente în care monitorii li s-a refuzat accesul, sau acesta a fost condiționat într-un fel sau altul, acest fapt demonstrînd că unii judecători și procurori nu înțeleg în deplină măsură principiile publicității și transparenței procesului judiciar. Secțiunile speciale de mai jos, privitor la judecători, procurori și grefieri ilustrează în detaliu reacțiile acestora la prezența în proces a monitorilor.

Este demn de menționat faptul că, în cursul monitorizării, unele procese care de altfel fuseseră publice, erau declarate închise la momentul în care observatorii își făceau apariția pentru a asista la ele. Unele dintre aceste situații în care nu se permitea prezența sau accesul publicului se poate să fi fost motivate și justificate. Totuși, au fost cîteva procese care au fost declarate închise pentru public, adică pentru observatori, fără ca judecătorul să emită o încheiere motivată, la momentul în care judecătorul o declara închisă pentru public și îi ruga pe observatori să părăsească încăperea. O asemenea practică încalcă Articolul 18(3) al Codului de procedură penală, care cere expres ca judecătorul să ofere o argumentare întemeiată pentru orice decizie de declarare a ședinței ca fiind închisă. În unele cazuri izolate, accesul publicului a fost refuzat invocîndu-se motive inadecvate, cum ar fi “pentru a proteja reputația inculpatului” sau “pentru că aceasta este o ședință preliminară și toate ședințele preliminare sunt închise pentru public”. În cîteva cazuri monitorii au raportat că grefierii înainte de începerea ședinței rugau toate persoanele care nu participă la proces să elibereze încăperea, chiar dacă ședința urma să fie ținută în sala de ședințe, astfel încît nu exista problema lipsei de spațiu.

²⁴ Judith Resnick, *Procesul echitabil: Dimensiunea publică*, 39 UNIV. FLORIDA L. REV. 405, 419 (1987).

²⁵ A se vedea, în particular, art. 117, Constituția R.M.; art. 18(1), CPP; art. 10 al Legii cu privire la organizarea judecătorească.

²⁶ Art. 18(2), CPP.

Episod C

Caz de trafic de ființe umane. Înainte de începerea ședinței grefierul i-a rugat pe monitorii care stăteau în sala de ședințe să se identifice. După ce a raportat despre prezența lor judecătorului, monitorii au fost chemați în biroul acestuia. Judecătorul a examinat actele de identificare (legitimațiile) ale observatorilor, și-a notat datele acestora, iar apoi i-a întrebat pe observatori de ce au ales anume acest caz pentru monitorizare. Judecătorul a explicat apoi că este foarte greu a se distinge între un caz de proxenetism și un caz de trafic de ființe umane, chiar și pentru Plenul Curții Supreme de Justiție. Judecătorul a spus, “Aceste fete sunt de fapt prostituate, ele pleacă peste hotare și se prostituează, iar apoi nu sunt mulțumite de sumele de bani pe care le primesc și la întoarcere se plîng că ar fi fost traficate. Dar eu le știu, le-am văzut fotografiile, ele zâmbesc acolo când dansează și pe urmă se plîng că au fost traficate. Printre altele, prostituția este perfect legală în Turcia, dacă știți...” Judecătorul le-a permis observatorilor să asiste la ședință, iar la finele ședinței a anunțat că instanța va delibera timp de 30 de minute după care se va pronunța sentința. Monitorii au revenit după 20 de minute și au văzut că avocatul apărării discuta ceva concentrat cu judecătorul. Avocatul apărării i-a spus apoi ceva unei rude a inculpatului, care a părut ușurată și a început imediat să dea telefoane, spunînd că inculpatul este pe cale să fie eliberat, fiind supus doar unei amenzi. La scurt timp după aceasta, judecătorul a pronunțat sentința: recalificarea faptei din trafic de ființe umane în proxenetism și condamnarea inculpatului cu aplicarea doar a unei amenzi.

Conform Codului de procedură penală, unele procese trebuie să fie închise pentru public pentru a proteja viața privată a părților. Pe astfel de cauze, OSCE și Consiliul Superior al Magistraturii au convenit în Memorandumul de Înțelegere, încheiat în formă scrisă, că prezența observatorilor va fi admisă, cu condiția că părțile la proces vor fi de acord. Spre exemplu, cînd un judecător declară un proces pe un caz de trafic de ființe umane ca fiind închis în scopul protejării vieții private a părților, monitorii pot să asiste la proces cu condiția că nici una din părți nu obiectează la prezența lor. În practică, însă, prezența observatorilor la asemenea ședințe a depins în mod hotărîtor de decizia judecătorului. Unii judecători nu căutau să afle opinia părților ci păreau în schimb ușurați să aibă un temei pentru a-i îndepărta pe observatori. Unii judecători o făceau foarte categoric, declarînd că “toate cauzele de trafic sunt închise pentru public!” Alți judecători erau mai înțelegători, făcînd efortul de a explica pe scurt tuturor rolul limitat al observatorilor, confidențialitatea rapoartelor lor și principiul de non-intervenție de care aceștia se conduc. În asemenea cazuri părțile, de regulă, consimțeau să permită observatorilor să asiste la ședințele închise, chiar și atunci cînd cauzele implicau informații de natură delicată.

Accesul publicului la ședințele de judecată a fost obstrucționat și din cauza faptului că mulți judecători nu-și făceau public orarul sau agenda cauzelor, împiedicînd astfel publicul de la cunoașterea timpului desfășurării unor anumite ședințe de judecată și restricționînd prin urmare capacitatea publicului de a asista la aceste ședințe. Deși Codul de procedură penală cere judecătorilor să afișeze aceste liste cu cel puțin trei zile înainte de ședința respectivă,²⁷ în unele judecătorii de sector monitorii practic nu au văzut asemenea liste mai niciodată. Judecătorii din alte instanțe au respectat mai cu strictețe regula de afișare a orarelor, însă unele liste conțineau informație insuficientă sau incorectă, sau erau învechite. Mai mult, cînd monitorii rugau sau îi observau pe alții rugîndu-i pe judecători și personalul instanțelor să le dea informație despre locul și timpul unei anume ședințe, uneori în răspuns se primeau refuzuri, chiar dacă o asemenea

²⁷ Art. 353 CPP.

informație trebuia din start afișată public. Deseori, unii judecători și grefieri refuzau în mod arogant să le dea monitorilor informații elementare despre orarul ședințelor.

Episod D	<i>Caz de corupere pasivă.</i> După ce a așteptat ceva timp începerea unei ședințe, un observator l-a întrebat pe grefier dacă ședința va avea loc. Judecătorul care tocmai trecea pe alături a auzit întrebarea și a întrebat, “Da cine mă rog ești tu, ca să întrebi asta?” După ce a aflat că persoana este un observator OSCE, judecătorul a oferit informația solicitată.
-----------------	--

Reacția multor judecători la prezența observatorilor în sălile de judecată sau în birourile lor și faptul că ei uneori “acceptau” prezența observatorilor doar pentru că aceștia aveau un statut special în cadrul Programului MPJ, demonstrează o percepție deformată a principiilor fundamentale ale publicității ședințelor de judecată, a accesului public la procesele judiciare și a transparenței sistemului judiciar. Faptul că ședințele de judecată, de regulă, sunt evenimente publice la care orice persoană ar trebui să aibă acces, nu este încă pe deplin acceptat ca principiu sau ca practică în instanțele de judecată din mun. Chișinău.

3. Întârzieri și amînări

Procesele examinate în instanțele de judecată din Moldova au un tempo lent și sunt ineficiente din cauza întîrzierilor și amînărilor frecvente. Asemenea procese prelungite pot duce și la încălcarea dreptului inculpatului la un proces într-un termen rezonabil, după cum garantează Articolul 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, întrucît examinarea unei cauze într-un termen ce depășește limitele rezonabilității poate să afecteze însăși echitatea procesului.

Informația statistică adunată în cadrul Programului MPJ demonstrează că în judecătoriile din mun. Chișinău întîrzierile și amînările sunt mai degrabă regula, decît excepția. După cum se arată mai jos, mai mult de jumătate din ședințele de judecată în judecătoriile de sector au început la timp sau în decurs de 15 minute de la timpul stabilit. Totuși, mai mult de 15% din toate ședințele de judecată au început cu întîrzieri semnificative de treizeci de minute sau mai mult.

Întîrzieri în începerea ședințelor de judecată (procentul mediu per judecătoriile de sector din mun. Chișinău)

Durata întîrzierii	Judecătoriile de sector din mun. Chișinău				
	Botanica	Buiuani	Centru	Ciocana	Rîșcani
<i>La timp</i>	29%	21%	25%	21%	26%
<i>0-15 min.</i>	39%	37%	36%	24%	41%
<i>15-30 min.</i>	17%	27%	27%	33%	20%
<i>30-60 min.</i>	11%	15%	8%	16%	8%
<i>Peste o oră</i>	4%	0%	4%	6%	5%

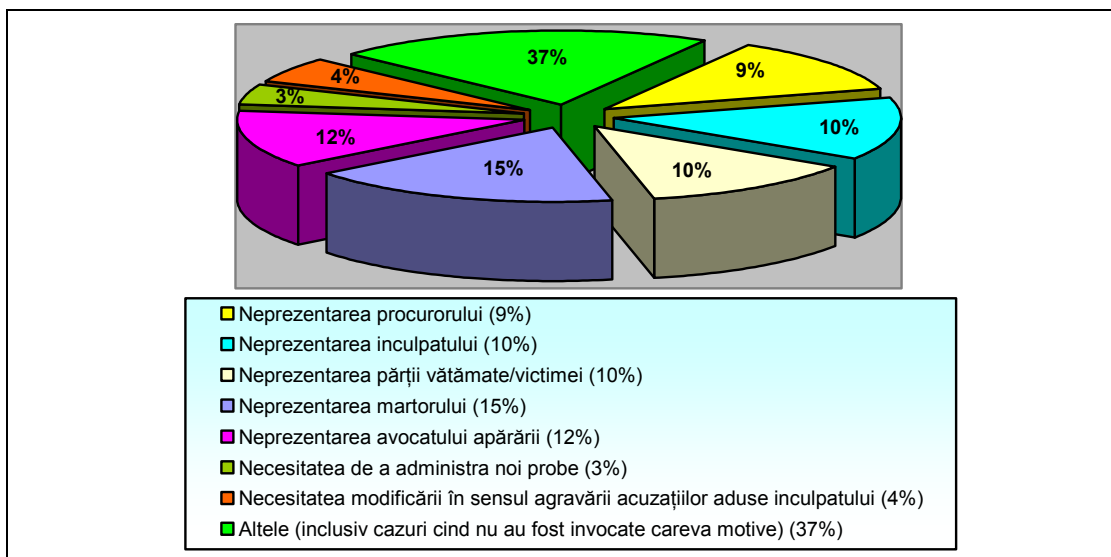
Întârzierile se datorau, de regulă, lipsei de punctualitate și disciplină a părților; mai exact, ședințele de judecată întârziu să înceapă pentru că una din părți, cel mai des avocatul apărării sau procurorul, venea cu întârziere. Deseori nu se ofereau nici un fel de explicații pentru întârzieri la ședință, ceea ce crea impresia că lipsa de punctualitate a devenit o practică acceptată. Alteori ședințele de judecată nu începeau la timp pentru că judecătorul nu finalizase încă examinarea cauzei precedente. Uneori ședințele întârziu, pentru că procesul implica un număr prea mare de participanți pentru a încăpea în biroul judecătorului și nici o sală de ședințe nu era liberă la moment. În asemenea cazuri, judecătorul cu un număr mai mare de părți și martori făcea schimb de încăperi cu judecătorul care ocupa sala de judecată. O asemenea practică, deși rezonabilă, cauza întreruperi și rețineri pentru ambele procese. Monitorii au remarcat și câteva cazuri izolate în care ședințele au întârziat să înceapă la ora fixată pentru că judecătorul se plimba pe coridor agale, de la un birou la altul, discutând cu alți judecători, deși era clar că toate părțile stau la ușa biroului său și sunt gata de proces.

Episod E	<i>Caz de trafic de influență.</i> Într-un proces în care procurorul întârzia sistematic la mai fiecare ședință avocatul apărării l-a întrebat la un moment dat pe judecător: “Cum se face că acești monitori pot să vină întotdeauna la timp, iar procurorul mereu întârzie?” Judecătorul a răspuns, “Păi, știi, spre deosebire de ei [adică, monitori], procurorul nu este plătit de CEDO, sau de Chelsea.”
-----------------	---

Întârzierile prelungite erau deranjante pentru toți participanții, dar în special pentru părți vătămate, victime și martori, în special pe cauzele cu infracțiuni grave. După cum s-a menționat mai sus, instanțele de judecată din Moldova nu au intrări separate și camere de așteptare pentru părți vătămate, victime și martori care dau declarații pe cauze complexe sau dificile. Întârzierile măreau, astfel, perioada de timp în care părțile vătămate, victimele și martorii stăteau în coridor, așteptând să se înceapă ședința de judecată. Mai mult, în timp ce așteptau pe coridoarele întunecoase și ticsite, părțile vătămate, victimele și martorii erau deseori siliți să intre în contact cu inculpații sau prietenii, rudele și avocații acestora. Pe cauzele de trafic de ființe umane sau violență în familie, lungile intervale de așteptare și confruntare puteau fi nu numai incomode ci și traumatizante.

În pofida faptului că întârzierile erau neplăcute pentru toți cei implicați în proces, ele cauzau totuși mult mai puțină frustrare decât amînările. Într-adevăr, toate categoriile de participanți la proces s-au plîns observatorilor despre amînările frecvente ale ședințelor de judecată. Statisticile arată că peste 40% din toate amînările se datorează absenței unuia sau mai multor părți la proces. Dacă la acestea se adaugă și amînările din cauza lipsei martorilor, atunci peste jumătate din amînări sunt cauzate de absența la proces a unui participant-cheie. Deseori, participanții nu apăreau în instanță din motive scuzabile, cum ar fi decesul unei rude apropiate, o boală gravă sau neaflarea în țară. Totuși au existat și numeroase amînări fără temei serios, cum ar fi concediile neanunțate, sau frecventarea unui meci de fotbal cu colegii de serviciu. Suplimentar, de multe ori procurorii și avocații apărării nu reușeau să explice sau să-i prevină pe ceilalți despre absențele lor.

Cauze ale amînărilor proceselor (procentul mediu per toate judecătoriale de sector din mun. Chișinău)

Pe lângă faptul că asemenea amînări afectează înfăptuirea eficientă a justiției, ele îi înfuriau și îi enervau pe participanții care se prezentau la ședință. Părțile vătămate, victimele, martorii și inculpații și-au exprimat nu o dată iritarea și indignarea atunci cînd un proces se reținea sau era amînat din motivul că fie judecătorul lipsea, fie nu se prezentau procurorul sau avocatul apărării, mai ales atunci cînd era clar că absența lor putea fi anunțată din timp, dar nu a fost. În baza observărilor, se pare că unii dintre participanții care inițial se prezentau la toate ședințele de judecată stabilite, pe parcurs încetau să se mai prezinte în judecată fiindcă și-au pierdut încrederea în procesul judiciar după mai multe întîrzieri și amînări repetate.

Episod F *Caz de corupere activă.* Pe o cauză care implica darea unei mite în mărime de 60 de lei moldovenești, (~4 Euro), după mai multe amînări repetate care au făcut ca procesul să dureze deja doi ani, inculpatul a spus la un moment dat, “Dați-mi o foaie, un act ceva ce să semnez, am să recunosc totul, numai haideți să terminăm chestia asta odată și pentru totdeauna.”

Este surprinzător faptul că unii judecători par să evite aplicarea sancțiunilor care ar descuraja și preveni întîrzierile și amînările nejustificate.²⁸ Au fost observați mai mulți judecători care tolerau întîrzierile sau neprezentările sistematice ale părților și participanților fără să aplice careva din sancțiunile prevăzute de lege, cum sunt amenzile sau ordonarea aducerii forțate a persoanei în instanță. Totuși, uneori se pare că judecătorilor le lipsesc măsuri eficiente de soluționare a unor asemenea cazuri de amînări repetate. Spre exemplu, în cazurile în care judecătorii au ordonat aducerea forțată a unei persoane în instanță, uneori nu erau suficienți ofițeri de poliție judiciară care să găsească și să aducă persoana respectivă. Mai mult, chiar și atunci cînd erau disponibili, ofițerii de poliție judiciară nu dădeau întotdeauna dovadă de diligență în exercitarea sarcinilor ce le revin. Într-un caz instanța a ordonat repetat aducerea forțată a unei persoane în instanță, dar din diverse motive poliția tot nu reușea să execute încheierea judecătorească

²⁸ A se vedea art. 320-324 CPP.

respectivă. Judecătorul nu a penalizat ofițerii de poliție responsabili, ci pur și simplu a continuat să amâne repetat procesul.

Monitorizarea a mai relevat că procedura prin care de obicei se amână procesele nu este întocmai cea stabilită de lege. Ședințele de judecată sunt deseori amânate fără a fi deschise oficial, cu încălcarea procedurii stabilite de Codul de procedură penală.²⁹ Spre exemplu, dacă un proces era prezidat de un complet de judecători și completul cunoaște faptul că ședința va fi amânată, deseori numai judecătorul care prezidează completul deschide ședința și anunță amânarea. Uneori judecătorii nu se prezentau deloc; doar grefierul ieșea și întâlnea părțile, anunța amânarea și stabilea data pentru ședința următoare. În asemenea cazuri, grefierul deseori nu motiva deloc amânarea sau spunea, de exemplu, că judecătorul este bolnav, este la un seminar sau a fost “chemat la Președinție”. De multe ori procesele erau amânate prin telefon.

Unele ședințe au fost amânate pentru că în instanțe lipsește echipamentul tehnic elementar. Într-o judecătorie de sector, procurorul avea nevoie să demonstreze înregistrări video în calitate de probe, dar instanța nu avea nici televizor și nici aparat de vizionare a casetelor video. Ca urmare ședința a fost amânată, iar procurorul a promis să facă rost de echipamentul necesar pentru ședința următoare. Pe procesul respectiv ședințele au fost amânate încă de două ori, pînă cînd procurorul a reușit, în sfîrșit, să găsească și să aducă echipamentul necesar în instanță.

Privitor la durata amînărilor, monitorizarea a relevat dese amînări pe perioade care depășesc o lună, dat fiind programul încărcat al judecătorilor, procurorilor și avocaților apărării. Într-o cauză în care ca inculpat figurează o importantă persoană politică, ședințele de judecată au fost amînate de la începutul lunii mai pînă la finele lunii septembrie, pentru că mai întîi procurorul, iar apoi și fiecare din judecătorii din complet planificaseră să plece în concediu. Cu astfel de practici chiar și procesele simple, cu puțini martori, ajung să dureze o perioadă nerezonabil de lungă.

În fine, trebuie menționată practica folosită la Curtea de Apel Chișinău și la Curtea Supremă de Justiție de fixare a tuturor ședințelor (uneori peste 20 de cauze) dintr-o anumită zi pentru orele 10 dimineața. Evident, cauzele nu pot fi examinate toate odată, dar această programare la aceeași oră practic obligă toți participanții să fie prezenți în sala de ședințe în același timp. Întîi de toate, această practică duce la o îmbulzeală inutilă în săli și uneori chiar haos în timpul primelor ședințe ale zilei. În al doilea rînd, participanții pe cauzele care se examinează mai tîrziu în acea zi sunt siliți să aștepte ore în șir, uneori chiar o zi întregă, înainte de examinarea dosarului lor. Participanții care locuiesc în regiuni și trebuie să călătorească la distanțe mari pentru a ajunge la Chișinău sunt deosebit de incomodați de această practică de programare. Mai mult, uneori Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă nu reușesc să examineze toate cazurile de pe listă, ceea ce înseamnă că după o zi de așteptare, unii dintre participanți sunt anunțați că examinarea cazului lor a fost amînată și că trebuie să revină într-o altă zi, iarăși la 10 dimineața. Participanții la proces consideră aceste întîrzieri și amînări ca fiind nerezonabile și evitabile.

---

²⁹ A se vedea, în particular, art. 331 CPP.

Episod G O doamnă în etate, dintr-un sat, s-a plîns că s-a pornit spre Chișinău foarte dimineață, pentru a se prezenta la Curtea Supremă la ora 10. Acolo a așteptat o zi întreagă să fie examinată cauza: i-a fost teamă să plece să ia prînzul sau chiar să meargă la veceu, de frică să nu fie examinată cauza fără ea. Dosarul respectiv așa și nu a fost examinat în acea zi; judecătorii au amânat cauza pentru o altă dată, pentru că ziua de lucru s-a terminat. Pe lîngă dezamăgirea pentru pierderea în zadar a unei zile întregi în instanță, doamna era îngrijorată și pentru că scăpase ultimul autobuz care putea să o ducă înapoi în satul ei.

4. Securitatea și ordinea publică

Reieșind din informațiile colectate prin monitorizarea proceselor, se pare că securitatea nu este bine asigurată în instanțele de judecată din mun. Chișinău. Deși nu au fost înregistrate incidente majore de securitate în cadrul monitorizării proceselor, este cunoscut faptul că în unele cazuri judecătorii au fost amenințați sau chiar atacați de inculpați chiar în cadrul procesului. O anumită lipsă de securitate s-a resimțit și în ceea ce privește părțile vătămate, victimele și martorii, în așteptarea ședinței.

Fiecare instanță din mun. Chișinău are cîțiva, de regulă trei sau patru, ofițeri de poliție judiciară, responsabili de menținerea ordinii publice. Acest număr insuficient de ofițeri de poliție judiciară însemna, deseori, că nu există un ofițer de poliție disponibil pentru a efectua aducerea silită a persoanei în instanță, în baza ordonanței procurorului sau încheierii instanței de judecată. Neaducerea acestor persoane duce la întârzieri și amînări continue ale procesului. În unele cazuri, polițiștii din escortă și inculpații în arest ajungeau în instanță tîrziu, reținînd astfel examinarea proceselor. Monitorizarea a relevat și lipsa unei coordonări eficiente între polițiștii din escortă și judecători, astfel încît uneori ședințele de judecată erau stabilite pentru anumite zile și ore, cînd escorta nu era disponibilă, ceea ce iarăși ducea la amînări. Un judecător, frustrat de lipsa unei coordonări eficiente cu poliția de escortă, chiar a spus odată, “Sper ca măcar acești observatori să scrie despre aceasta în rapoartele lor, pentru că eu am telefonat și la Ministerul Justiției, și la Ministerul de Interne, iar ei tot spun că nu este responsabilitatea lor să aducă inculpații din penitenciare în instanță.” Această remarcă a fost reiterată și de alți judecători, care s-au plîns atît de numărul insuficient de ofițeri de poliție judiciară, cît și de nerespectarea întru totul de către poliția judiciară a ordinelor primite de la judecători.

În ceea ce privește prestația ofițerilor de poliție care escortează inculpații arestați în instanță, monitorizarea a arătat că majoritatea din ei au o conduită profesionistă și neutră în instanță. Au existat cîteva cazuri izolate, în care se pare că unii inculpați au avut parte de un tratament preferențial; spre exemplu, într-un caz cu mai mulți inculpați, toți fiind puși sub aceleași acuzații, unii inculpați erau escortați fără cătușe și, aparent, cu un mai mare respect din partea ofițerului de escortă, în comparație cu ceilalți inculpați din același dosar. Pe de altă parte, au fost și dosare în care inculpații, deși nu păreau să prezinte un careva pericol social, erau escortați și păziți de ofițeri mascați și puternic înarmați. Astfel de cazuri păreau a fi demonstrații ostentative de forță făcute în scop de intimidare și pentru a face publicitate negativă inculpaților respectivi.

În fine, standardele internaționale privind procesul echitabil cer ca inculpatul să nu poarte pe durata procesului careva atribute sau însemne ce ar sugera vinovăția sa și care ar putea să afecteze prezumția de nevinovăție a inculpatului. Din această perspectivă, poate fi menționată practica utilizată în instanțele moldovenești de a ține inculpații arestați în cătușe sau în cuști de metal pe durata procesului. Această practică trebuie,

totuși, raportată la necesitatea de a asigura ordinea publică și securitatea în instanțe, avînd în vedere, mai ales, numărul insuficient de ofițeri de poliție judiciară și faptul că au existat deja cazuri (nu și pe parcursul monitorizării), în care persoane înarmate au intrat în sălile de ședință și i-au amenințat pe judecători. Trebuie de luat în considerare, de asemenea, și faptul că asemenea practici, pe lângă aceea că ridică considerente de prezumție a nevinovăției, pot constitui în anumite circumstanțe chiar și tratament degradant al inculpatului.³⁰

B. Participanții la ședințele de judecată

În cadrul ședințelor de judecată există diferiți participanți profesioniști și cîteva persoane-cheie neprofesioniste. Printre participanții profesioniști menționăm, mai întîi de toate, judecătorul, care prezidează ședința și este responsabil pentru înfăptuirea actului de justiție. În al doilea rînd, menționăm procurorul, care reprezintă Statul, și avocatul apărării, care reprezintă inculpatul. În al treilea rînd, menționăm greșierul, care este responsabil de întocmirea procesului-verbal al ședinței în vederea unei consemnări oficiale exacte a acțiunilor instanței și participanților la proces. În al patrulea rînd, în cazurile cînd nu toți participanții înțeleg sau pot să comunice în limba moldovenească/româna, intervine interpretul sau traducătorul, care oferă asistență de traducere participanților la proces. În ceea ce privește persoanele care nu sunt participanți profesioniști, în dependență de categoria infracțiunii și împrejurările cazului, pot exista părți vătămate, victime sau martori. Fiecare dintre acești participanți are un rol important și fiecare are anumite drepturi și obligații, prin care contribuie la înfăptuirea justiției și în complex asigură echitatea generală a procesului. Astfel, pentru a înțelege funcționarea sistemului judiciar ca întreg, este important să fie înțeleasă prestația fiecăruia dintre acești participanți, individual și colectiv.

Printre altele, la analiza rezultatelor monitorizării privind prestația fiecăruia dintre participanții profesioniști ai sistemului judiciar în Moldova, poate fi utilă cunoașterea faptului că unii dintre aceștia primesc salarii oficiale joase.³¹ Judecătorii din Moldova au beneficiat recent de o creștere a salariului. Astfel, judecătorii de la Curtea Supremă de Justiție cîștigă acum 6000 lei moldovenești³² (~360 €) pe lună, salariu brut, plus un spor de la 200 la 500 lei moldovenești (~12-30 €) pentru „grad de calificare”, precum și un spor pentru vechime în muncă, pentru înaltă competență profesională ș. a.; judecătorii Curții de Apel cîștigă 5200 lei moldovenești (~310 €) pe lună, salariu brut, la care se adaugă aceleași sporuri, iar judecătorii instanțelor de sector cîștigă 4200 lei moldovenești (~250 €) pe lună, salariu brut, plus sporul aplicabil. Cu toate acestea în anul 2006, inclusiv în perioada de monitorizare, judecătorii nu și-au primit salariile depline, din cauza lipsei de fonduri bugetare. Procurorii din Procuratura Generală cîștigă de la 3900 la 6000 lei moldovenești (~235 la 360 €) pe lună, salariu brut, iar procurorii din procuraturile teritoriale cîștigă de la 3800 la 4800 lei moldovenești (~230 la 290 €) pe

³⁰ A se vedea *Sarban v. Moldova*, CEDO, Hotărîrea din 4 octombrie 2005, paragraful 90 (Curtea a concluzionat că întrucît inculpatul “era mereu adus în instanță în cătușe și ținut într-o cușcă de metal în timpul ședințelor”, iar medicul său “era nevoit să-i măsoare tensiunea arterială printre barele cuștii, în fața publicului”, un asemenea tratament a constituit tratament degradant, reprezentînd o încălcare a Articolului 3 al CEDO).

³¹ A se vedea Anexele 3 și 4, Legea cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar, nr. 355-XVI din 23 decembrie 2005 (Monitorul oficial nr. 35-38/148 din 3 martie 2006), cu modificările și completările ulterioare.

³² La data întocmirii prezentului raport, rata de schimb este de aproximativ 16.7 lei pentru 1 Euro; calculele din acest alineat se bazează pe această rată de schimb.

lună, salariu brut. Avocații care apără inculpați pe bază de contract încasează în medie de la 100 la 700 lei moldovenești (~6 la 40 €) pentru fiecare ședință, iar avocații apărării numiți din oficiu primesc 80 lei moldovenești (~5 €) per ședință. Traducătorii, interpreții și greșierii câștigă de la 600 la 900 lei moldovenești (~35 la 55 €) pe lună, salariu brut, și un spor de la 200 la 500 lei moldovenești (~12 la 30 €) pentru grad de calificare. Se poate presupune că dacă judecătorii nu și-au primit salariile depline în anul 2006, atunci ceilalți participanți profesioniști, plătiți din fondurile publice, de asemenea nu și le-au ridicat în cuantum deplin, dar pînă la data întocmirii prezentului raport această supoziție nu a fost confirmată.

1. Judecătorii

a. Reacția judecătorilor la monitorizare

Reacția judecătorilor la prezența observatorilor a fost foarte diversă. În unele privințe, reacția judecătorilor față de monitorizare poate fi raportată la nivelul de transparență a activității lor, precum și la deschiderea lor spre un control public din partea societății. Majoritatea judecătorilor au acceptat monitorii în mod liber, spunînd că ședințele sunt publice conform Constituției și, prin urmare, oricine poate să asiste la ele. Mulți judecători au avut o atitudine neutră cu privire la monitorizare și nu păreau afectați de prezența observatorilor, adresînd eventual doar cîteva întrebări despre Programul MPJ la prima întîlnire cu observatorii. Ocazional, judecătorii erau amiabili și binevoitori; unii chiar invitau monitorii să studieze dosarul pentru a asigura exactitatea rapoartelor de monitorizare. Au fost și judecători care au făcut eforturi suplimentare pentru a asigura monitorilor un confort elementar, aducînd scaune adăugătoare în birourile lor sau invitîndu-i pe observatori să vină și la alte procese, deosebit de “interesante”. Totuși, pentru scopurile Programului MPJ, nu avea importanță dacă judecătorii erau cooperanți sau îi ignorau pe monitori, atîta timp cît le permiteau acestora să asiste la ședințele publice și manifestau o înțelegere adecvată a principiului publicității ședințelor judiciare.

Din păcate, în pofida Memorandumului de Înțelegere cu Consiliul Superior al Magistraturii, monitorii au întîlnit și judecători care nu doreau să le permită să asiste la ședințele judiciare. Unii judecători i-au admis pe observatori doar după verificarea minuțioasă a documentelor de identificare (legitimații), eliberate de OSCE, iar alții au examinat și și-au notat pînă și datele de pe buletinele de identitate moldovenești ale monitorilor. De cîteva ori judecătorii le-au ordonat greșierilor să noteze numele observatorilor și prezența lor în sala de ședințe în procesul-verbal al ședinței de judecată. Unii judecători au pus întrebări detaliate despre Programul MPJ și au întrebat de ce anume ei, sau cazul lor, a fost selectat pentru monitorizare. Alți judecători au pus întrebări deplasate despre sumele de bani care li se achită observatorilor pentru munca lor, cine plătește pentru “această plăcere”, și dacă observatorii nu au ceva mai bun de făcut cu timpul lor. Unii monitori au raportat că ocazional s-au simțit intimidăți de unii judecători.

Unii judecători erau suspicioși cu referire la observatori și nu prea doreau să le permită accesul în birourile lor, chiar și în timpul proceselor publice. Mai mulți judecători au fost surprinși să-i vadă pe monitori la ședințele lor și au întrebat de ce nu au fost informați în prealabil despre prezența acestora. Un judecător a permis monitorilor să asiste, dar le-a interzis să-și facă careva notițe, motivînd că ei nu sunt “miniștri” și nu pot pur și simplu să vină cînd doresc și să facă notițe; trebuie spus, totuși, că acest judecător a condus procesul respectiv de o manieră profesionistă și solemnă. Un alt judecător a

permis monitorilor să asiste la proces dar i-a avertizat direct să aibă grijă ce scriu în rapoartele lor.

Episod H	<i>Caz de corupere pasivă.</i> La sosirea observatorilor, judecătorul a reacționat: “Cum ați aflat despre acest caz? Eu nu v-am invitat. Când grefierul m-a întrebat de cauze pentru Programul vostru [de Monitorizare a Proceselor de Judecată], eu nu am dat informații despre acest caz!”
-----------------	--

Regretabil, unii observatori au fost dați afară grosolan de la ședință și chiar li s-au trântit ușile în față. Spre exemplu, la un proces public, un judecător dintr-o judecătorie de sector i-a alungat pe observatori din birou, strigând: “Afară! Afară! Mergeți și monitorizați în coridor!” Cîțiva judecători le-au spus observatorilor să nu mai vină pe viitor, pentru că oricum nu vor mai fi admiși la ședințele ulterioare.

Unii judecători au invocat pretextul de a nu avea destul loc în birou, pentru a împiedica prezența monitorilor. După cum s-a explicat mai sus, mulți judecători într-adevăr au birouri mici, în care nu pot încăpea confortabil toți participanții; totuși, era evident că mărimea mică a birourilor a servit deseori ca o scuză pentru evitarea monitorizării. Cu cîteva ocazii, monitorii au observat săli de ședințe libere și disponibile, în momentul în care erau evacuați din biroul judecătorului și li se spunea că nu este suficient loc pentru ca ei să asiste la proces. În timp ce îi evacuai, unii judecători le spuneau emfatic monitorilor să scrie în rapoartele lor că Statul trebuie mai întîi de toate să asigure instanțele de judecată cu mai multe săli de ședințe.

Au fost și judecători care, deși permiteau monitorilor să asiste la proces, îi priveau cu multă suspiciune. Spre exemplu, un judecător care inițial nu a reacționat în nici un fel la prezența observatorilor la proces, mai tîrziu a făcut o remarcă în adresa avocatului apărării: “Uite, nu avem nevoie de tot circul ăsta. Știu că tu ai adus monitorii ăștia, pentru a ajuta cazului tău ....” Avocatul apărării și observatorii au obiectat, dar nu l-au putut convinge pe judecător în ceea ce privește neutralitatea monitorilor.

Simpla prezență a observatorilor deseori avea un impact direct asupra procesului. Atunci cînd aflau că observatorii erau prezenți, unii judecători își puneau imediat manta, își deconectau telefoanele mobile și căutau o sală de ședință disponibilă. Alți judecători, văzîndu-i pe monitori, reliau procesul cu cuvintele: “Iată, acum trebuie să facem totul ca la carte”, sau alte expresii de acest gen. Asemenea indicații păreau să-i mire pe toți, în special pe procurori și pe avocații apărării.

Episod I	<i>Caz de trafic de influență.</i> Procurorul, șezînd relaxat și arătînd spre monitori, a întrebat judecătorul: “Da’ de ce avem martori în sală?” Judecătorul: “Ei nu-s martori, aiștia-s observatori. De ce mă rog crezi că scriem „tăt așa” în procesul-verbal? Dosarul e complicat și e la control.”
-----------------	--

Surprinzător, unii judecători au interpretat prezența observatorilor ca o indicație a faptului că dosarul respectiv ar fi fost “*luat la control*”. Această expresie frazeologică exprimă faptul că o autoritate superioară urmărește sau dirijează – literalmente controlează – situația. Unii judecători, la vederea observatorilor, avertizau părțile: “Acest caz este complex și a fost luat la control. Noi suntem monitorizați și de aceea trebuie să facem totul după Cod”. Asemenea remarci, pe lîngă faptul că demonstrează o elementară

lipsă de înțelegere privind rolul observatorilor, de asemenea ridică și unele semne de întrebare cu privire la măsura în care judecătorii se simt, într-adevăr, independenți.

Pe de altă parte, monitorii au remarcat că în unele cazuri judecătorii păreau ușurați de prezența lor. O posibilă explicație a unei asemenea reacții este că în prezența observatorilor, acești judecători puteau face față mai bine presiunilor exterioare exercitate asupra lor. Aceasta a fost explicația oferită într-o cauză notorie, în care judecătorul s-a apropiat de observatori la finele ședinței și le-a mulțumit pentru prezență, spunând că astfel i-a fost mai ușor să reziste presiunilor la care era supus din partea procurorului, care chiar a încercat să-i ofere mită.

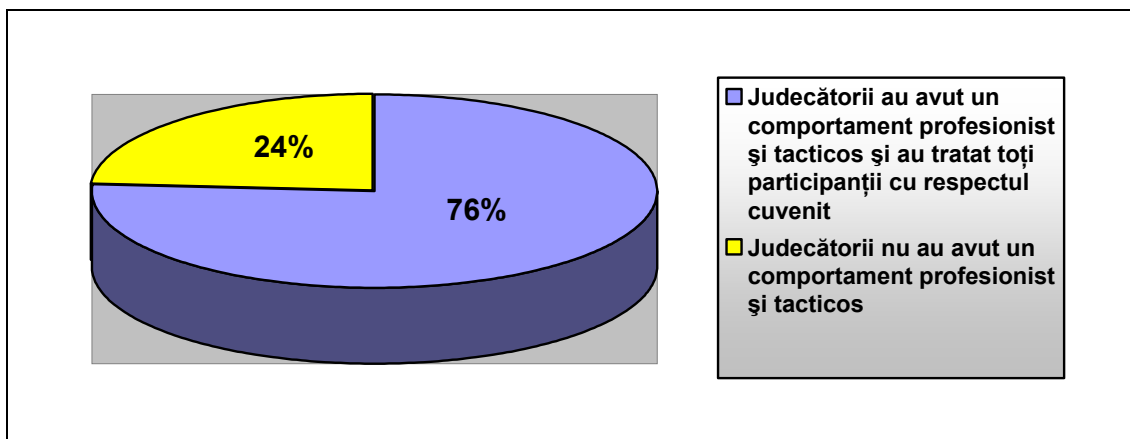
În general, prezența monitorilor părea să suscite din partea judecătorilor un mai mare respect pentru desfășurarea solemnă și oficială a ședințelor, fapt care deja demonstrează importanța monitorizării proceselor judiciare. Judecând după reacția unor participanți la proces vis-a-vis de conduita judecătorilor în prezența monitorilor, se pare că unele elemente procedurale erau îndeplinite pentru prima dată. Spre exemplu, un procuror a rămas uimit atunci când judecătorul i-a spus că de această dată totul trebuie făcut ordonat și strict conform Codului. Un traducător a rămas pur și simplu stupefiat când judecătorul l-a prevenit despre răspunderea penală pentru traducere intenționat greșită. Mai mulți grefieri au fost vizibil incomodați de faptul că trebuiau să consemneze totul în procesul-verbal al ședinței de judecată. Totodată, trebuie notat și faptul că, judecând după comportamentul lor extrem de formalist, după remarcile și zîmbetele lor ironice, era uneori evident că unii judecători și unele părți pur și simplu făceau spectacol pentru observatori.

<p>Episod J</p>	<p><i>Caz de abuz de putere.</i> Judecătorul către avocatul apărării: “Unde este Codul tău de procedură penală? De ce nu-l ții pe masă în timpul ședinței? A?” Avocatul apărării: “Da’ unde scrie că eu trebuie să țin Codul pe masă?” Judecătorul: “Știu eu unde. Tu nu ai Codul la tine, asta e.” Judecătorul apoi se întoarce către grefier, “Scrie undeva în procesul-verbal că apărătorul nu are Codul pe masă.” (Remarcă făcută degeaba fiindcă grefierul oricum nu consemna nimic în procesul-verbal.) În cele din urmă avocatul a scos Codul și l-a pus ostentativ pe masă.</p>
------------------------	---

b. Prestația profesională a judecătorilor

În baza rezultatelor preliminare ale monitorizării proceselor de judecată, cei mai mulți judecători din mun. Chișinău dau dovadă de profesionalism în cadrul examinării proceselor judiciare. Astfel, majoritatea judecătorilor nu au restricționat fără temei accesul publicului la proces. La deschiderea ședinței, majoritatea judecătorilor verificau dacă toți participanții și-au înțeles drepturile și obligațiile. Cei mai mulți ascultau cu atenție pledoariile și argumentele invocate, fără a le limita în mod arbitrar. Majoritatea adresau doar întrebări de precizare și nu se implicau activ în audierea martorilor sau a inculpatului. La fel, majoritatea judecătorilor au avut un comportament independent și imparțial, adresându-se participanților cu amabilitate și asigurând desfășurarea procesului de o manieră solemnă și oficială, în măsura în care acest lucru era posibil în condițiile în care se desfășurau ședințele de judecată.

Prestația etică a judecătorilor în cadrul ședințelor de judecată (media % în toate judecătoriile din mun. Chișinău)

Totodată, monitorizarea a relevat și excepții semnificative de la regula generală a profesionalismului judecătorilor, în particular, prin abaterea anumitor judecători de la rigorile impuse de standardele unui proces echitabil. Spre exemplu, unii judecători nu au explicat clar participanților drepturile acestora. Ulterior, când devenise evident că participantul nu și-a înțeles drepturile sale sau întrebarea care i-a fost adresată, judecătorii pur și simplu repetau întrebarea, deseori tot mai tare și mai nerăbdător, sau făceau careva remarci neavenite despre acea persoană.

Episod K *Caz violență în familie (vătămare a integrității corporale).* În cadrul unui proces de la o judecătorie de sector, judecătorul a întrebat inculpatul dacă are la el buletinul de identitate, iar acesta a răspuns că l-a uitat. Judecătorul a întrebat apoi “De ce nu ți-ai adus buletinul? Ți se pare că ești aici la piață, la discotecă, sau ce?” Mama inculpatului a explicat că fiul ei are anumite “probleme mintale”, la care judecătorul a replicat, “Nu-i nimic, putem rezolva asta. *У нас для таких как он есть специальные места.*” Judecătorul l-a întrebat apoi pe inculpat dacă are avocat; inculpatul, după care se vedea imediat că probabil nu-și poate permite un avocat, a răspuns că nu are apărător. Judecătorul, fără a-i explica dreptul de a fi asistat de un avocat din oficiu, a spus: “Dară ce mai aștepți? Du-te și caută-ți unul! Data viitoare să nu vii fără avocat. Duceți-vă și găsiți avocat.”

Monitorii au fost martori și la diferite remarci deplasate făcute de judecători în timpul procesului. Aceste remarci deseori luau forma unor glume nelalocul lor, a unor răspunsuri arogante sau a unor comentarii nepoliticoase, care nu se refereau la caz și care demonstrau orgoliul judecătorului și lipsa de respect față de participanți. Observatorii au înregistrat următoarele remarci de acest fel din partea judecătorilor:

- Către procuror: *Da mai tași, măi!*;
- Către inculpat: *Ridică-te în picioare, vâi!*; sau, întrerupând ultimul cuvânt al unui inculpat: *Offf, gata, ți-ajunje;* și
- Către avocatul apărării: *Ori cu tine să grăiesc, ori cu inculpatu’, tot așeia.* Etc.

Episod L	<i>Caz de violență în familie.</i> Partea: “Onorată instanță ....” (“ <i>Ваша честь...</i> ”) Judecătorul (întrerupînd): “Onoarea mea este în ordine deocamdată, mulțumesc” (“ <i>С моей честью пока все в порядке, спасибо</i> ”).
-----------------	---

În unele cazuri izolate judecătorii au făcut comentarii care nu se refereau deloc la circumstanțele cauzei și care dovedeau parțialitate sau idei preconcepute, și păreau să pre-judece vinovăția inculpatului. Spre exemplu, într-un caz judecătorul, în timp ce examina dosarul, a remarcat: “Hm, d-apoi lu’ aista trebuie de-i dat medalie, el doar și-a ucis soacra ....”, spre amuzarea celor prezenți în sală. Un alt judecător, iritat de neprezentarea repetată a inculpatului la proces, a spus la un moment dat, “Aista a omorît-o și acum încă refuză să vină la proces.” Deși asemenea comentarii nu suscitau întotdeauna obiecții din partea avocaților apărării, ele trezesc dubii privind respectarea principiului prezumției nevinovăției și demonstrează o lipsă elementară de respect față de inculpat și victime.³³

Ca reacție la mereu crescînda sarcină de lucru, s-a observat că uneori judecătorii sacrifică finețurile procedurale în favoarea eficienței. De exemplu, unii judecători nu au dat citirii probelor scrise, după cum o cere Articolul 373(3) al Codului de procedură penală, ci doar le-au enumerat pe scurt și au spus că acestea vor putea fi citite ulterior, dacă va fi nevoie. Uneori, doar președintele completului de judecată din trei judecători, sau chiar numai grefierul, veneau la ședință atunci cînd știau dinainte că aceasta va fi amînată. Judecătorii – de regulă, în instanțele superioare, dar uneori și în judecătoriile de sector – examinau cîteva cauze la rînd și abia apoi deliberau asupra tuturor cauzelor respective odată. Într-un caz, un judecător a ținut ședința preliminară în absența procurorului doar pentru a evita încă o amînare a cauzei.

Deși asemenea “scurtături” procesuale, teoretic, sporesc eficiența examinării proceselor, uneori ele duc la încălcări procedurale mai grave. Într-un caz, martorii, care ar fi trebuit să părăsească sala la începerea ședinței, au rămas acolo pe întreaga durată a ședinței pentru că judecătorul nu a respectat procedura identificării participanților la proces la începutul ședinței; în cele din urmă a trebuit să se renunțe la martorii respectivi, ceea ce indubitabil a putut să prejudicieze una din părți. Supraîncărcarea cu dosare a judecătorilor poate să-și lase amprenta și asupra modului în care aceștia interacționează cu participanții. S-a observat uneori că judecătorii devin nerăbdători și insensibili în raport cu victimele și martorii, încearcă să grăbească declarațiile acestora, ceea ce uneori le inhibă pe victime și pe martori, aceștia refuzînd în cele din urmă să mai vorbească.

Monitorii au mai remarcat că nu toți judecătorii s-au adaptat la principiile sistemului contradictorial, prescris de noul Cod de procedură penală din 2003 care a consacrat trecerea de la un sistem predominant inchizitorial la unul de examinare a cauzelor în contradictoriu. Ca rezultat, judecătorii trebuie să-și limiteze intervențiile procesuale, adresînd preponderent întrebări de clarificare, și să le permită procurorilor și avocaților apărării să aibă rolul principal în administrarea și prezentarea probelor. În acest context, monitorizarea a relevat că mulți judecători se implică încă în interogarea minuțioasă a martorilor; de asemenea, în unele cazuri judecătorii prin adresările pe care le dădeau păreau să preia rolul procurorului. Faptul că unii judecători nu se limitau la rolul mai limitat pe care ei trebuie în mod normal să-l aibă în cadrul procedurii în contradictoriu părea să fie, uneori, rezultatul aroganței, sau a ceea ce ocazional este

³³ A se vedea art. 6(2), CEDO; art. 14(2), PIDCP; Angajamentele OSCE de la Copenhaga, par. 5.19; art. 21, Constituția R.M.; art. 8 CPP.

desemnat prin termenul “boala mantiei negre”. În apărarea lor se poate spune că uneori judecătorii erau practic nevoiți să se implice activ și să dea mai multe întrebări pentru a obține de la martori diferite probe și informații relevante, deoarece procurorii și avocații apărării erau foarte pasivi în proces. În unele cazuri, judecătorii chiar trebuiau să-i roage sau să le dea indicații procurorilor și avocaților să fie mai activi în cadrul procesului.

De asemenea, observatorii au remarcat cazuri în care judecătorii schimbau brusc ordinea anterior convenită a cercetării judecătorești, fără a consulta părțile. Spre exemplu, părțile și instanța conveneau inițial să audieze mai întâi un martor, dar apoi judecătorul schimba unilateral ordinea cercetării judecătorești astfel încât mai întâi dădeau declarații inculpații. Aceasta a cauzat frustrare printre participanți, în particular în ceea ce privește martorii, care veniseră degeaba în acea zi la instanță.

Cu privire la declarațiile martorilor, monitorii au observat judecători care au refuzat să audieze unii martori. Într-un caz victima a dorit să ia cuvântul dar judecătorul i-a ordonat imediat să stea jos și să aștepte pînă cînd are să-i vină rîndul. Dezbaterile judiciare așa și s-au sfîrșit fără audierea victimei, cu încălcarea articolelor 377 și 378 ale Codului de procedură penală. Pe de altă parte, la cîteva procese pe cauze de trafic de ființe umane monitorii au observat judecători punînd întrebări umilitoare, care nu erau relevante pentru caz, ca, de exemplu, cîți clienți avea victima pe zi și cît timp petrecea ea cu fiecare din ei. Au fost și procese în care judecătorii nu reacționau atunci cînd victimelor sau martorilor le erau puse întrebări nerelevante și jignitoare, deși judecătorii au obligația expresă de a proteja drepturile și demnitatea persoanelor.³⁴ Un asemenea comportament vine în contradicție și cu Codul de procedură penală, care interzice expres întrebările adresate cu intenția de a insulta sau umili o persoană³⁵ și obligă judecătorii să asigure securitatea, demnitatea și onoarea victimelor și martorilor.³⁶

Monitorii au mai observat că procesele erau de multe ori desfășurate într-o atmosferă extrem de relaxată. Unii judecători nu demonstau întotdeauna o atitudine serioasă, nu erau îmbrăcați corespunzător și mai lăsau procesul să devieze de la cursul stabilit. Monitorii au văzut judecători care, făcînd parte din același complet, se sprijineau amical unul de altul, îmbrățișau cu brațul speteaza scaunului celuilalt, se lăsau în poziții relaxate, făceau schimb de scrisorele și făceau glume pe seama participanților. Spre exemplu, un judecător i-a sugerat unui martor, care urma să depună jurămîntul, să jure pe perdeaua din încăpere (“*jiură și tu pe perdica șeia*”), spre amuzamentul tuturor. Astfel de remarci pot să afecteze solemnitatea procesului, chiar dacă au intenția de a mai degaja un pic atmosfera.

În ceea ce privește ținuta judecătorilor, deși aceasta nu este detaliat reglementată prin lege,³⁷ este înțeles că judecătorul trebuie să poarte mantie sau, cel puțin, să aibă o ținută sobră și îngrijită, pentru a asigura caracterul solemn și oficial al procesului de judecată. În timp ce judecătorii Curții Supreme de Justiție și ai Curții de Apel din Chișinău poartă întotdeauna mantii în cadrul ședințelor de judecată, judecătorii din judecătoriile de sector dau dovadă de o atitudine mai liberală în ceea ce privește ținuta. Este de înțeles că vara, cînd cresc temperaturile, mantiile devin o adevărată povară, mai

³⁴ A se vedea art. 15(1), Legea cu privire la statutul judecătorului.

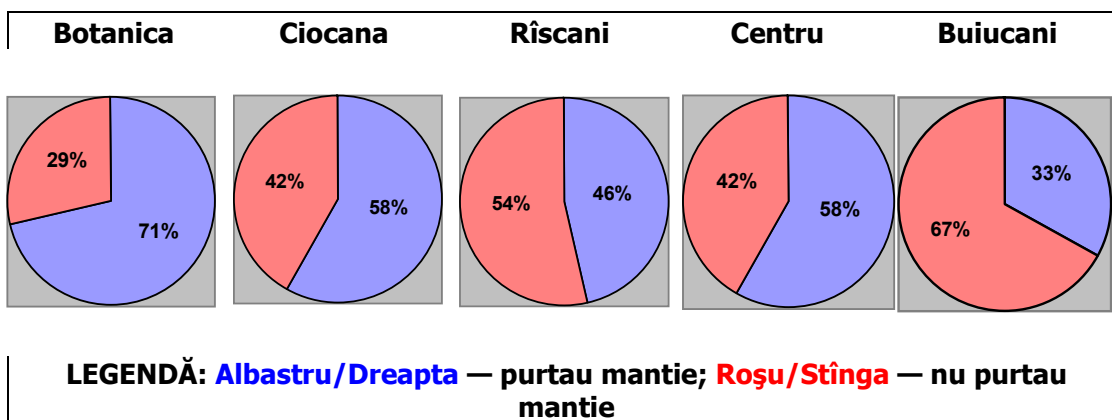
³⁵ Articolele 105(8) și 109(2) CPP.

³⁶ Art. 215, CPP.

³⁷ Art. 16, Legea cu privire la statutul judecătorului (prevede că “judecătorul trebuie să aibă ținuta vestimentară prevăzută de lege”, fără a conține detalii).

ales ținând cont de faptul că în instanțele de sector lipsește aerul condiționat. Cu toate acestea chiar și în aceste condiții mulți judecători își puneau mantia, cel puțin la pronunțarea sentinței. Atunci când nu purtau mantii, în marea majoritate a cazurilor judecătorii aveau o vestimentație sobră și oficială, conformă rigorilor funcției deținute. Totuși, în unele cazuri observatorii au întâlnit și judecători care purtau blugi, tricouri și încălțăminte de sport, în timp ce prezidau ședințe de judecată.

Judecători* purtând mantii în cadrul ședințelor de judecată (Media % per judecătorii de sector din mun. Chișinău)

Monitorii au observat frecvente întreruperi ale ședințelor, sau distrageri de la proces, cauzate de faptul că judecătorii încetau să acorde atenție celor petrecute și se angajau în alte activități, ceea ce inevitabil afecta procesul aflat în desfășurare. Judecătorii au fost văzuți citind *Monitorul Oficial* sau o teză de licență în timpul procesului, scriind ceva la computer, imprimând careva documente și telefonînd unor persoane să vină să ridice niște hîrtii. Unii judecători au avut lungi conversații telefonice, care au afectat considerabil mersul procesului. Au fost și judecători care au părăsit sala de ședințe pentru a discuta nestingheriți la telefon, fără a anunța vreo pauză sau întrerupere în ședința respectivă. Observatorii au remarcat și judecători care atunci când veneau în sala de ședință numai decît aduceau cu ei nu doar telefonul mobil, ci și telefonul radio din birou. Într-un caz ieșit din comun, un judecător a vorbit la telefon de nouă ori pe parcursul unei singure ședințe. Mai mult, subiectele conversațiilor telefonice ale judecătorilor, purtate în timpul ședințelor judiciare, erau deseori surprinzător de banale; ele cuprindeau discuții despre rețete culinare, cu dictarea tuturor ingredientelor, sau discuții despre mașini, cu specificarea diferitor date tehnice despre motor ș.a.m.d.. Desigur, au fost observați și mulți judecători care au refuzat să răspundă la telefon în timpul ședințelor, sau răspundeau la telefon doar pentru a explica că nu sunt disponibili la moment. Acești judecători cereau un respect similar de la participanți și deseori îi rugau pe toți cei prezenți să-și deconecteze telefoanele mobile în ședință. Aceste procese erau, firește, mai ordonate și mai solemne.

Cînd procesele erau prezidate de un complet de judecători, monitorii au observat destul de frecvent că numai judecătorul care prezida completul, sau judecătorul-raportor, într-adevăr acorda atenție procesului, în timp ce ceilalți judecători citeau dosarele pe alte

* A se nota că aceste statistici se bazează pe cele 789 de ședințe judiciare monitorizate; deși s-a încercat vizitarea ședințelor prezidate de cît mai mulți judecători, nu toți judecătorii din instanțele de sector au fost monitorizați.

cauze sau chiar părăseau sala de ședințe, ca să revină ulterior pentru deliberare. De câteva ori s-a observat că unii judecători din complet au ațipit în mijlocul procesului.

Episod M	<i>Caz de trafic de ființe umane.</i> Un judecător din instanța de sector, după ce și-a sprijinit un timp capul de Cod, părea să fi ațipit. Inculpatul, observînd aceasta, s-a întors spre victimă și i-a făcut semne de amenințare, imitînd prin gesturi tăierea gîtului. Deoarece judecătorul părea să fi ațipit, iar procurorul glumea cu grefiera, și pentru că victima nu era asistată de nimeni în proces, doar monitorii au observat gesturile de intimidare ale inculpatului.
-----------------	---

Unii judecători au manifestat de mai multe ori lipsă de respect față de participanți. Într-un caz, toți erau prezenți și așteptau începerea ședinței de judecată lîngă biroul judecătorului, la ora stabilită, dar judecătorul continua să se plimbe pe coridor, din birou în birou, pentru încă circa 20 de minute. Alți judecători au manifestat dezinteres pentru finalizarea procesului într-un termen rezonabil prin fixarea ședințelor la termene nerezonabil de îndepărtate.

Episod N	<i>Caz de violență în familie.</i> Cînd inculpatul nu s-a prezentat la 6 iunie 2006, a avut loc următoarea conversație: Procurorul: “Poate că el s-a temut să vină azi la proces. Îi a șasea zi, a șasea lună, anul ’06.” (Rîsete.) Judecătorul: “Ei și de vorbit, precis! Ian hai să stabilim următoarea ședință pe 13 iulie, la ora 13:00, să vedem dacă atunci o să vină. După aceea o să stabilim ședință pentru data de 13 din luna următoare, și tot așa. Să vedem ce-o să facă. (Toți au rîs și au căzut de acord cu judecătorul.) Avocatul apărării: “Eu pe data de 13 iulie o să fiu în concediu, da’ voi lucrați, n-o să fie nică strășnic. Eu o să mă întorc undeva prin septembrie...”
-----------------	---

Monitorii au observat și alte practici improprii, pentru care judecătorii erau cel puțin parțial responsabili. Observatorii au remarcat destul de des că procurorii, iar uneori și avocații apărării, aveau întâlniri individuale cu judecătorul, în ședințe private prelungite în biroul judecătorului. Procurorul sau avocatul apărării ieșea apoi și anunța că ședința a fost amînată, invocînd diverse motive, cum ar fi absența participanților sau timpul insuficient pentru ședință. Deși nimeni nu poate spune cu certitudine ce s-a întîmplat în cadrul acelor discuții private în birourile judecătorilor, simpla aflare a unei părți în spatele ușilor închise cu judecătorul ridică dubii privind imparțialitatea acestuia din urmă și afectează percepția echității procesului. Monitorii au mai observat și cazuri cînd în biroul judecătorului intrau persoane cu sacoșe pline și apoi părăseau biroul cu mîinile goale, ceea ce de asemenea poate să provoace suspiciuni privind integritatea și corectitudinea judecătorului. Asemenea practici neformale și netransparente afectează direct ordinea și solemnitatea proceselor de judecată.

Astfel, rezultatele preliminare ale monitorizării proceselor de judecată arată că majoritatea judecătorilor din mun. Chișinău își exercită funcția de o manieră profesionistă, cu diligența și responsabilitatea care se impun. Totodată au fost constatate și cazuri în care unii judecători au ignorat regulile procedurale sau au dat dovadă de o conduită nedemnă de un magistrat. Chiar și cîțiva asemenea judecători pot influența actul de înfăptuire a justiției, precum și încrederea publicului în sistemul judiciar.

2. Procurorii

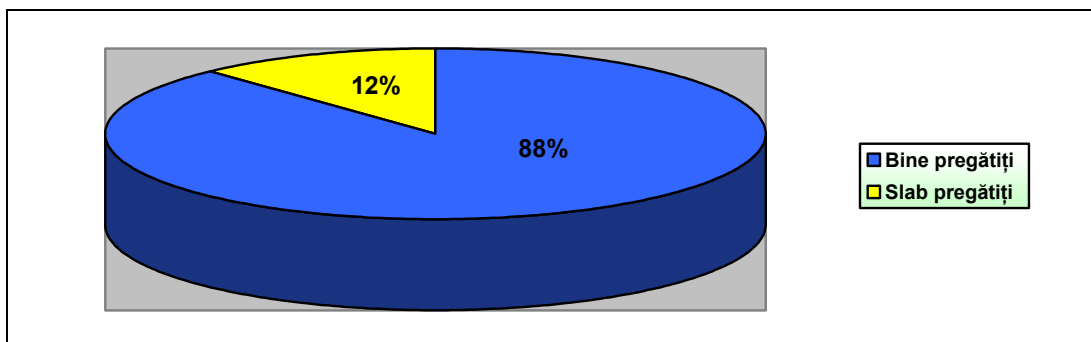
Sfera de acțiune relativ îngustă și mandatul limitat al Programului MPJ nu au permis observatorilor să monitorizeze întregul spectru al activității profesionale a procurorilor, o mare parte din funcțiile cărora se referă la etapele procedurii penale care premerg procesul de judecată. Totuși, monitorii au putut să facă unele observații relevante cu privire la prestația profesională a procurorilor în instanță, în termeni de calificare profesională, disciplină și interacțiune cu publicul în general.

Reacția procurorilor la prezența observatorilor a variat considerabil de la un procuror la altul. Unii procurori nu au arătat prea mult respect față de monitorii, numindu-i “oaspeți nepoftiți” și încercând să-i înlăture de la ședințele respective de judecată prin cereri către judecător de a declara procesul închis. Asemenea fapte ridică întrebări cu privire la potențiale abuzuri ce ar putea fi comise de procurori în cazurile respective. Unii procurori, ca și unii judecători, au interpretat prezența observatorilor ca pe o indicație a faptului că dosarul respectiv a fost “*luat la control*”, și rămâneau profund suspicioși față de observatori. Alți procurori au interacționat bine cu monitorii și chiar păreau ușurați de prezența lor în unele procese în care judecătorii se purtau cu aroganță. Mulți procurori s-au plîns observatorilor despre volumul mare de cauze pe care le au în lucru și despre insuficiența de timp pentru pregătirea corespunzătoare. Cîțiva procurori au salutat activitatea monitorilor și au sugerat ca monitorizarea să fie extinsă și asupra etapelor procesuale anterioare celei judiciare, dat fiind că la acele etape, după spusele lor, se comit cele mai multe încălcări procedurale. Este interesant că aceeași sugestie a fost făcută și de unii judecători.

De regulă, procurorii au fost bine pregătiți pentru ședințele de judecată și în general erau mai disciplinați decît avocații apărării. Majoritatea procurorilor au demonstrat o strategie clară în prezentarea rechizitoriului. Ei erau, în general, activi în timpul ședinței, au demonstrat abilități bune de audiere/examinare, reușind să obțină informații relevante și pertinente de la martori și alți participanți la proces. Procurorii continuă să aibă probleme cu asigurarea prezenței martorilor la proces; monitorii au observat în cadrul mai multor procese că procurorii au fost nevoiți în cele din urmă să renunțe la unii martori, prezența cărora la proces așa și n-a putut să fie asigurată.

Pe de altă parte, monitorii au observat și cîteva cazuri în care procurorii s-au prezentat la proces nepregătiți și erau pasivi. În unele cazuri, din remarcile lor era evident că ei au citit materialele dosarului pentru prima dată în ziua ședinței. În cîteva cazuri izolate, procurorul era atît de evident nepregătit pentru proces încît judecătorul a trebuit să-l avertizeze și să anunțe o pauză de 10 minute pentru ca procurorul să examineze dosarul. Conform spuselor procurorilor, unul din principalele motive ale faptului că ei uneori erau nepregătiți este volumul de lucru extrem de mare care nu le lasă suficient timp pentru a se pregăti pentru fiecare caz. Deși acest lucru nu se pune la îndoială, totuși monitorii au observat, ocazional, că unii procurorii în proces se ocupă și cu cititul ziarelor pe sub masă, întorcînd încetișor paginile din cînd în cînd, pentru ca mai apoi să-i roage pe ceilalți să repete cele spuse.

Prestația procurorilor la ședințele de judecată (Media % în toate instanțele din mun. Chișinău)

Au fost și câteva procese în care procurorul a părăsit sala în mijlocul ședinței, astfel încât cineva a fost nevoit să plece și să-l caute prin instanță. În câteva situații izolate niște procurori tineri păreau să nu cunoască chiar și cele mai elementare practici procesuale, cum ar fi ordinea cercetării judecătorești sau sensul unor anumiți termeni procedurali. Totuși, asemenea incidente printre procurori constituie mai degrabă excepția, decât regula.

Episod O *Caz de abuz de serviciu.* În cadrul unui proces într-o judecătorie de sector, judecătorul a făcut câteva remarci în adresa procurorului și i-a amintit ordinea corectă de audiere a martorilor. Judecătorul a oferit apoi învinuirii posibilitatea de a pune întrebări. Când a văzut că procurorul continuă să stea jos, relaxat, fără a întreprinde vreo acțiune, judecătorul a repetat: “Dle Procuror, poftim, se dă cuvânt învinuirii, dați întrebări.” Procurorul s-a uitat mirat la judecător, după care a spus, arătând cu mâna spre avocat: “D-apoi s-a acordat cuvânt învinuirii.” Judecătorul l-a privit pe procuror și a întrebat, “Dle Procuror, da Dvoastră cine sînteți?” La care procurorul a răspuns cu patos: “Eu sunt Acuzarea!” Judecătorul a continuat: “Dar învinuirea nu-i Acuzarea?” “Nu,” a răspuns procurorul, “eu sunt Acuzarea.” În acel moment toți participanții au izbucnit în rîs.

În general procurorii au avut o prestație profesională și numai unele abateri ne semnificative au fost comise cu o frecvență mai pronunțată. Spre exemplu, procurorii întârziu deseori la proces, uneori nu se ridicau în picioare atunci când se adresau instanței, deseori nu se prezentau participanților dacă veneau să înlocuiască un alt procuror, și deseori nu purtau uniformă. În Moldova, este obișnuit pentru procurori să poarte uniformă, care se aseamănă cu un costum militar, de culoare albastră-închisă, cu epoleți și grade speciale. Toți procurorii trebuie să aibă o asemenea uniformă pentru aparițiile oficiale în instanță; există și un ordin al Procurorului General care îi obligă pe procurori să poarte uniforme atunci când înainteză învinuirea din numele statului în instanțele de judecată. Monitorii au observat că în timp ce procurorii nu poartă întotdeauna uniforma la procesele de rutină, ei de fiecare dată apar în uniformă la procesele notorii care implică figuri politice. Motivul acestei diferențieri de ținută nu este cunoscut.

Procurori purtând uniforme în ședințele de judecată (Media % per toate instanțele din mun. Chișinău)

	Curtea Supremă de Justiție	Curtea de Apel Chișinău	Judecătoria de sector Centru	Judecătoria de sector Ciocana	Judecătoria de sector Rîșcani	Judecătoria de sector Botanica	Judecătoria de sector Buiucani
Purtau uniformă	93%	84%	12%	38%	15%	12%	14%
Nu purtau uniformă	7%	16%	88%	62%	85%	88%	86%

Deși asemenea abateri nu pot fi considerate în sine ca încălcări grave ale procedurii, în ansamblu ele pot afecta solemnitatea ședințelor judiciare, în particular din perspectiva participanților neprofesioniști la proces. Mai mult, practica răspîndită printre procurori de a intra în biroul judecătorului înainte sau după ședința de judecată și de a rămîne între patru ochi cu judecătorul pentru o anumită perioadă de timp, creează o aparență de incorectitudine și poate da naștere unor dubii privind independența și imparțialitatea judecătorului.

Unii procurori de asemenea au părut refractari privind solicitarea aplicării unor măsuri preventive efective pentru inculpați, chiar și în circumstanțe care în mod evident cereau luarea unor astfel de măsuri preventive. Spre exemplu, pe o cauză de violență în familie în care figura un inculpat cu cazier juridic, partea vătămată, care era soția inculpatului, precum și câțiva martori s-au plîns repetat instanței că inculpatul îi amenință cu răzbunare și insistă ca ei să-și modifice declarațiile. Ca reacție, procurorul a rămas mereu pasiv și nu a cerut aplicarea unor măsuri preventive potrivite față de inculpat.

Se cere menționat și faptul că procurorii, în comparație cu avocații apărării, uneori păreau să se bucure de tratament preferențial din partea judecătorilor. Deși majoritatea judecătorilor tratează partea acuzării și partea apărării cu același respect, există unii judecători care dau dovadă de o înclinație vădită în favoarea procurorilor, pe care îi ascultă cu deosebită atenție, în timp ce față de avocații apărării au o atitudine de dispreț și ridiculizare. Pretinderea de către procuror la un astfel de tratament preferențial și acordarea unui asemenea statut favorizat din partea judecătorului – ce seamănă cu un ecou al timpurilor sovietice – poate fi interpretată ca o încălcare a principiilor imparțialității judecătorului³⁸, egalității în fața legii și a instanței³⁹ și contradictorialității procesului judiciar.⁴⁰

O notă aparte se cere a fi făcută în ceea ce privește prestația procurorilor de la Curtea Supremă de Justiție, care, de regulă, a fost una pasivă, superficială și pur formală. S-ar putea ca această situație să fie rezultatul unui mare volum de lucru. Oricare ar fi explicația, monitorii au remarcat că, cu puține excepții, procurorii de la Curtea Supremă de Justiție nu făceau mai mult decît să se ridice în picioare și să citească una sau două fraze standard prin care declarau că susțin sau contestă un careva recurs; apoi, se așezau și

³⁸ Art. 26(3), (5) CPP.

³⁹ Art. 9 CPP.

⁴⁰ Art. 24 CPP; art. 10(3) Legea cu privire la organizarea judecătorească.

așteptau următorul dosar, la care rosteau iarăși aceleași fraze standard. Au fost rare cazurile în care procurorul făcea referință detaliată la circumstanțele cauzei și prezenta o analiză mai profundă a acestora.

Astfel, ca și în cazul judecătorilor, rezultatele preliminare ale monitorizării au relevat că majoritatea procurorilor din mun. Chișinău în general își îndeplinesc obligațiile de serviciu în mod profesionist; totodată, mai sunt și unii procurori cărora le lipsește disciplina, aceștia nedeservind corespunzător interesul public. Deși reprezintă minoritatea, acești procurori oricum afectează înfăptuirea actului de justiție, în general, și diminuează eficiența activității instanțelor de judecată.

3. Avocații apărării

În general, avocații apărării au salutat prezența observatorilor și au fost cooperanți cu ei. În contrast cu judecătorii și procurorii, avocații apărării par a fi mai deschiși scrutinului public și au manifestat mai puțină reticență față de o monitorizare externă a activității lor.

Monitorii au remarcat mai multe cazuri în care avocații apărării și clienții lor erau vizibil ușurați de prezența observatorilor la proces și au folosit prezența lor pentru a li se plînge de diferite încălcări comise de organele de urmărire sau procurori, precum și alte încălcări procedurale. Unii avocați ai apărării au solicitat informații suplimentare despre Programul MPJ și obiectivele sale. Unii avocați au contactat Coordonatorul Național al programului pentru a întreba dacă observatorii ar putea monitoriza și alte procese, în care, spuneau ei, ar avea loc multe încălcări procedurale fiindcă sînt implicați oficiali de rang înalt. Cîțiva avocați au lăudat monitorii pentru munca lor și i-au rugat să noteze detaliat toate cele pe care le observă. Avocații au mai spus că ei și clienții lor ar avea de suferit urmări negative din partea judecătorilor, dacă ar raporta ei înșiși abuzurile la care au fost martori. Monitorii au remarcat și momente în care avocați care erau inițial cooperanți și susțineau activitatea de monitorizare, brusc încetau să comunice cu monitorii sau deveneau de-a dreptul ostili. Unica explicație aparentă pentru o astfel de schimbare de comportament pare a fi aceea că avocații au fost muștrați în privat de judecători sau procurori, sau au fost avertizați să înceteze relațiile lor colegiale cu observatorii.

Monitorii au fost instruiți să atragă o atenție specială prestației profesionale a avocaților apărării, pentru că aceasta este direct legată de dreptul inculpatului la apărare, drept garantat de Constituția Moldovei⁴¹ și de Codul de procedură penală,⁴² precum și de convențiile internaționale, la care Moldova este parte, cum este Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.⁴³ Prestația avocaților apărării afectează direct și asemenea principii, cum sunt contradictorialitatea procesului judiciar⁴⁴ și egalitatea în fața legii.⁴⁵

Monitorizarea a relevat un larg spectru de competență în rîndul avocaților. Pe de o parte, observatorii au remarcat mulți avocați a căror performanță a fost exemplară, a impresionat vizibil publicul și se pare că a influențat pozitiv și judecătorii. Conform

⁴¹ Art. 26 Constituția RM

⁴² Art. 17 CPP.

⁴³ Art. 6(3)c CEDO.

⁴⁴ Art. 24 CPP; art. 10(3) Legea cu privire la organizarea judecătorească.

⁴⁵ Art. 24(2) CPP.

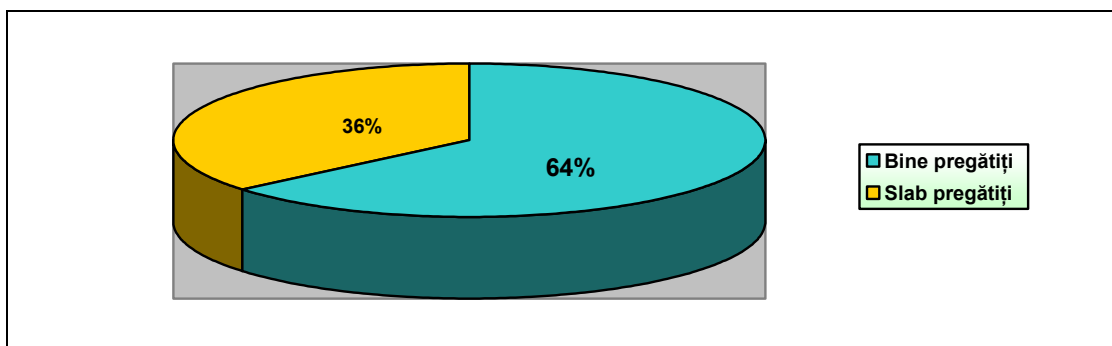
relatărilor monitorilor, avocații cu renume suscitau un respect vădit mai mare decât alți avocați și chiar decât unii procurori, și în prezența lor ședințele de judecată erau întotdeauna desfășurate de o manieră corectă și solemnă.

Pe de altă parte, monitorii au observat și mulți avocați care aveau o prestație proastă. De fapt, în mai mult o treime din toate ședințele monitorizate avocații apărării nu au fost bine pregătiți de proces. În particular, avocații desemnați din oficiu își îndeplineau prost obligațiile de apărare, deseori asistând pur formal la proces și neavând nici o inițiativă de a proteja interesele inculpatului. Au existat și cazuri când avocați angajați prin contract erau evident nepregătiți și foloseau ședința de judecată pentru a citi dosarul cauzei. Au existat chiar și procese în care inculpații erau mai activi în realizarea propriei apărări decât avocații pe care tot ei i-au contractat, ei singuri fiind nevoiți să înainteze cereri și să formuleze obiecții în timp ce avocatul le stătea pasiv și nu întreprindea nici o acțiune. Monitorii de asemenea au întâlnit și cazuri în care avocații nu puteau prezenta, la cererea instanței, licența de avocat sau mandatul eliberat de biroul de avocați, avocați care întârziuau sistematic la ședințe, aveau o ținută necorespunzătoare, se adresau nepoliticos instanței și vorbeau la telefon în timpul declarațiilor orale și pledoariilor. Observatorii au mai remarcat că unii avocați demonstrează o familiaritate și amicitie deosebită față de unii procurori și judecători, pe care îi salutau cu gesturi cordiale sau chiar îmbrățișări joviale, în fața tuturor.

Episod P	<i>Caz de abuz de serviciu.</i> La o ședință de judecată, avocatul apărării era ocupat cu jocuri la telefonul mobil și soluționarea integramei. După un timp, el a ieșit în coridor ca să dea un telefon. Cîteva persoane au mers ulterior să-l caute, dar fără succes. Judecătorul în final a spus “Bine, haideți să-l așteptăm atunci; cred că stă pe undeva și-și termină integramele.”
-----------------	--

În mai multe cazuri, avocaților apărării părea să nu le pese de clienții lor. Unii avocați ai apărării păreau mai preocupați de stagiarele care îi însoțeau, decât de interesele clienților lor. S-a remarcat o ședință de judecată în care avocatul apărării și stagiara sa își scriseseră scrisorele pe durata întregii ședințe, zîmbindu-și și ignorînd argumentele și depozițiile martorilor. În cîteva cazuri izolate avocații apărării i-au numit public pe clienții lor “niște bețivani”, astfel nu numai dînd dovadă de o elementară lipsă de respect pentru clienții lor, dar și prejudiciind interesele lor ca atare. Într-un caz de neglijență ieșită din comun, un avocat s-a prezentat în instanță atît de beat încît la următoarea ședință nu-și putea aminti propriile acțiuni anterioare și a trebuit să-i întrebe pe alți participanți ce s-a întîmplat ultima dată.

Prestația avocaților apărării în ședințele de judecată (Media % în toate instanțele din mun. Chișinău)

La Curtea de Apel și Curtea Supremă de Justiție monitorii au observat o practică îngrijorătoare, prin care avocații apărării, care au fost angajați prin contract și care nu se prezentau repetat în instanță, erau înlocuiți pe loc cu avocați, numiți din oficiu, la insistența judecătorilor. De regulă, instanța le acorda acestor avocați proaspăt desemnați vreo 10 minute pentru a studia materialele dosarului, înainte de a le cere să formuleze argumente în fața instanței în apărarea inculpatului respectiv. Observatorii au remarcat că apărătorii desemnați din oficiu, în general, și mai ales cei desemnați în ultima clipă, aveau o prestație proastă și în marea majoritate a cazurilor nu manifestau inițiativă, fiind doar o prezență formală în proces. Această practică întâlnită la instanțele superioare pare să fie un efort de a evita întârzierile prelungite și de a examina cauza respectivă într-un termen rezonabil. Cu toate acestea, o asemenea practică lezează dreptul inculpatului la un avocat ales de el și dreptul la o apărare efectivă. E de la sine înțeles că o apărare pregătită în doar 10 minute nu poate fi considerată efectivă, ceea ce înseamnă că această practică poate să constituie o încălcare a dreptului inculpatului la un proces echitabil.

După cum a fost menționat anterior, în cadrul unor procese era evident că avocații apărării nu se află pe picior de egalitate cu procurorii, întrucât unii judecători manifestau o înclinație clară în favoarea acuzării și păreau să acorde o importanță mai mare comentariilor și argumentelor procurorului. Fără îndoială, lipsa pregătirii și competența slabă a unor avocați a contribuit la această înclinație a balanței. Un dezechilibru similar s-a observat, pe de altă parte, în cazurile în care inculpații erau reprezentați de avocați renumiți, întrucât aceștia au suscitat mai mult respect din partea judecătorilor, câteodată chiar mai mult decât procurorii. Totuși, orice diferență în respectul și atitudinea instanței față de partea acuzării sau cea a apărării, precum și discrepanțele dintre pregătirea profesională a celor două părți ridică semne de întrebare privind respectarea principiilor imparțialității, egalității în fața legii și a autorităților și contradictorialității ședințelor de judecată.

4. Grefierii

Deși nu sunt participanți cheie în ședințele de judecată, grefierii sunt deseori primii funcționari ai instanței cu care vine în contact publicul atunci când se prezintă în judecată. Ca atare, grefierii joacă rol esențial în modelarea opiniei publice despre funcționarea sistemului judiciar și înfăptuirea justiției. Mai mult, grefierilor le revine și sarcina crucială de a întocmi “complet și exact”⁴⁶ procesele-verbale ale ședințelor de judecată.

Reacția grefierilor față de prezența la proces a monitorilor a variat considerabil și, în general, a reflectat reacția la monitorizare a respectivilor judecători, pe care îi asistă grefierii. Mulți grefieri au demonstrat o conduită profesionistă exemplară, tratând atât observatorii cât și publicul general cu respect, indiferent de cât de ocupați erau. Din păcate, monitorii au întâlnit și grefieri care se purtau arogant și care refuzau să ofere chiar și cea mai simplă informație, cum ar fi precizarea dacă ședința va începe la timpul fixat, sau pentru ce dată a fost stabilită următoarea ședință. Mulți grefieri preferau să se consulte cu judecătorii lor înainte de a comunica vreo informație elementară. De asemenea, au fost și grefieri care s-au adresat observatorilor și publicului într-un mod

---

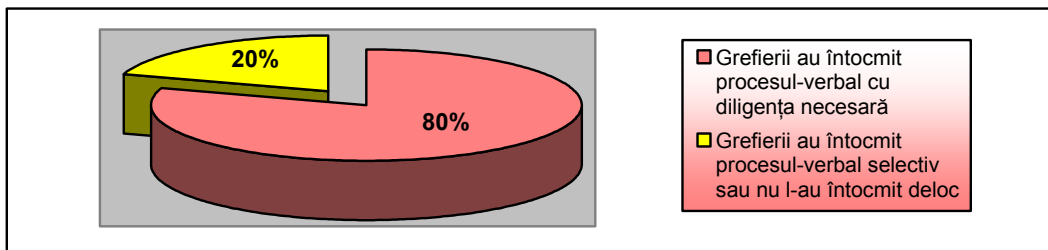
⁴⁶ Art. 83 CPP.

grosolan și sfidător, spunând lucruri ca: “Știți, acest judecător rareori permite spectatori la procesele sale.”

Lăsînd la o parte lipsa de politețe și bune maniere în relațiile cu publicul, monitorizarea a mai relevat și faptul că mulți grefieri nu-și executau obligațiile profesionale cu diligența necesară. Cu mai multe ocazii, monitorii au remarcat grefieri care nu erau atenți în cursul ședințelor de judecată. În loc să înregistreze toate declarațiile în procesul-verbal, ei preferau să mestece gumă, să stea la taclale cu traducătorul sau să flirteze deschis cu procurorul sau apărătorul. Au fost câteva cazuri în care grefierii au părăsit ședința de judecată fără a-și cere voie de la judecător, care pur și simplu a continuat ședința ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. De asemenea, grefierii se foloseau liber de telefoanele mobile în timpul ședințelor de judecată. După ce răspundeau la apelurile primite, grefierii îi rugau deseori pe participanți să repete cele spuse fiindcă ei “au pierdut firul gîndului” sau pur și simplu nu au auzit „nimic”.

Mulți grefieri erau pasivi în cadrul proceselor și păreau reticenți în consemnarea proceselor-verbale ale ședințelor de judecată.⁴⁷ Conform datelor monitorizării, la fiecare a cincina ședință monitorizată grefierul nu îndeplinea corespunzător procesul-verbal al ședinței. În câteva cazuri observatorii au remarcat că grefierii nu consemnau absolut nimic în procesul-verbal și pur și simplu la sfîrșitul ședinței le dădeau părților să semneze o foaie de hîrtie goală, spunînd că ei vor întocmi procesul-verbal mai tîrziu. Cînd grefierii întocmeau totuși procesul-verbal, monitorii au remarcat deseori că ei înregistrează declarațiile în mod selectiv, de multe ori la indicațiile directe ale judecătorului, care reformula declarațiile și mărturiile și îi dicta grefierului exact ce să înregistreze în procesul-verbal.

Prestația grefierilor în ședințele de judecată (Media % per toate instanțele din mun. Chișinău)

Monitorii au fost martori și la câteva situații în care grefierii s-au oprit brusc din consemnarea procesului-verbal, spunînd “gata, destul” sau că ei “au obosit”. Într-una din ședințele monitorizate la o judecătorie de sector, grefierul a pus odată stiloul pe masă și a declarat cu patos că ea pur și simplu refuză să continue; la insistențele judecătorului grefierul respectiv a căzut de acord să finalizeze propoziția, „dar nu mai mult”. Ocazional, grefierii se contrau cu judecătorul sau procurorul în ceea ce privește stabilirea datei pentru următoarea ședință, spunînd, de exemplu, că refuză să lucreze în acea zi “așa, din principiu”.

⁴⁷ În Moldova nu există aparate de stenografiat și nici stenografi judiciari pentru a întocmi procesele-verbale ale ședințelor de judecată. Grefierii sunt responsabili pentru înregistrarea de mîna a mersului ședinței, înscrisul respectiv fiind numit proces-verbal al ședinței.

Faptul că grefierii consemnează de mână procesul-verbal încetinește inevitabil mersul ședințelor de judecată. Mai multe procese au fost târăgănite și pentru că grefierii așteptau ca judecătorii să reformuleze declarațiile și mărturiile participanților la proces. De fapt, unii judecători îi spuneau literalmente grefierului ce să înregistreze și ce să omită în procesul-verbal, după cum tot ei îi indicau traducătorului ce trebuie să traducă, ceea ce ducea la prelungirea ședințelor de judecată. Într-adevăr, uneori monitorilor li se crea impresia că procesul se transformă într-un șir de dictări, fiecare participant dictând pe rând fragmentele sale grefierului, care le înregistra în procesul-verbal sub îndrumarea și la indicațiile judecătorului.

Episod Q	<i>Caz de corupere (pasivă).</i> Judecătorul a dictat direct grefierului ce să înregistreze în procesul-verbal al ședinței de judecată, timp de peste 10 minute. După aceea procurorul i-a dictat grefierului. După un timp, avocatul apărării a exclamat “Haideți toți și om începe să-i dictăm grefierului! Poate totuși el singur va încerca să scrie procesul-verbal?”
-----------------	--

Observatorii au remarcat ocazional că grefierii îndeplineau și funcții necorespunzătoare sau care depășeau sfera competenței lor. În câteva cazuri izolate, monitorii au raportat că înainte de începerea ședinței de judecată grefierul intra în sală de ședințe și îi ruga pe toți cei prezenți să se identifice și să explice dacă au legătură cu procesul respectiv; apoi, chiar dacă procesul era unul public, grefierul îi ruga pe cei care nu aveau vreo legătură cu dosarul dat să părăsească sala. De câteva ori grefierii s-au implicat activ în audierea participanților, adresându-le nu doar întrebări de clarificare dar și întrebări detaliate cu privire la diferite circumstanțe ale cauzei. Monitorii au observat și grefieri care uneori țineau locul judecătorului atunci când ședința era amânată. În asemenea situații, grefierul ieșea și se întâlnea cu participanții, îi informa că ședința nu va avea loc (uneori oferind și un motiv pentru amânare) și convenea cu părțile data ședinței următoare.

În fine, se impune și o scurtă mențiune privind ținuta și conduita grefierilor, majoritatea cărora sunt femei tinere. Spre deosebire de judecători și procurori, grefierii în Moldova nu au o mantie sau uniformă pe care să o poarte în cadrul ședințelor de judecată. Grefierii poartă în instanță hainele lor obișnuite. Observatorii au remarcat mulți grefieri (grefiere) avînd o ținută inadecvat de liberă, dacă nu chiar provocatoare uneori. Această vestimentație era ocazional complementată cu gesturi, conduite și atitudini cochete, cum ar fi flirtările unor grefiere cu procurorii și avocații.

5. Interpreții și traducătorii

a. Insuficiența de interpreți și traducători

Este cunoscută problema insuficienței interpreților (pentru traduceri orale) și a traducătorilor (pentru traduceri scrise) în instanțele de judecată din Moldova. Mai mult, instanțele au în statele de personal doar interpreți și traducători de limbă moldovenească/română și rusă,⁴⁸ în pofida cazurilor tot mai dese în care este nevoie de

⁴⁸ A se vedea art. 16 CPP; a se vedea de asemenea art. 15 al Legii cu privire la funcționarea limbilor, nr. 3465-X din 1 septembrie 1989 (încă în vigoare), care prevede că procesele penale, civile și administrative au loc în limba de stat sau într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea persoanelor participante la proces; realmente, aceasta înseamnă că în prezent ședințele de judecată în Moldova se desfășoară în limba moldovenească/română sau rusă.

interpreți și traducători pentru alte limbi, cum ar fi limbă turcă sau găgăuză. Interpreții sunt foarte solicitați pentru traduceri orale în cadrul ședințelor, iar traducătorii (deseori, aceleași persoane) sunt supraîncărcați cu documente scrise, care trebuie traduse urgent pentru a fi folosite în procedură. Când este nevoie de interpretare sau traducere într-o limbă alta decât moldoveneasca/româna sau rusa, judecătorii trebuie să caute iar uneori și să-i plătească ei înșiși pe interpreți sau traducători, sau să roage persoana sau participantul care are nevoie de traducere să vină în instanță cu un interpret privat.

Episod R	<i>Caz de abuz de serviciu.</i> După o întârziere de vreo 20 de minute, timp în care toți participanții s-au adunat, iar judecătorul s-a gândit un pic dacă să le permită sau nu monitorilor să asiste la proces, ședința de judecată a început în sfârșit. Judecătorul a ordonat tuturor să vorbească în rusă. Unii oameni au spus că ei nu vorbesc și nu înțeleg bine rusa și au cerut un interpret. Judecătorul, fără a verifica, a răspuns că în instanță nu este nici un interpret disponibil: “Ce, credeți că aici interpreții stau și așteaptă pe coridoare?” Procesul a continuat în limba rusă, multe persoane exprimându-se dificil în acea limbă. Un expert îndeosebi a întâmpinat probleme în a se exprima în limba rusă din cauza terminologiei speciale pe care o folosea (epizootii ș. a.). Judecătorul era evident nemulțumit de cunoștințele de limbă rusă ale expertului și îl întrerupea uneori pentru a-i corecta rusa. Grefierul de asemenea părea să nu cunoască rusa prea bine, judecătorul fiind nevoit să-i dicteze, uneori pe silabe, ce să înregistreze în procesul-verbal al ședinței.
-----------------	--

Mai multe ședințe de judecată s-au reținut sau au fost amânate fiindcă instanțele nu puteau asigura prezența interpretului, atunci când părțile sau martorii aveau nevoie de el. Din lipsă de interpreți, deseori, ședința de judecată începea într-o limbă, de regulă cea rusă, trecând apoi la moldovenească/română, atunci când venea interpretul. Când nu era disponibil nici un interpret ședința se desfășura de multe ori haotic, în ambele limbi, moldovenească/română și rusă simultan, fiecare participant vorbind în limba pe care o posedă mai bine. Mai mult, suficient de des persoanele făceau declarații sau mărturii într-un amestec al celor două limbi, începând într-o limbă și trecând la cealaltă pentru a exprima anumite propoziții sau termeni. De exemplu, monitorii au înregistrat următoarele fraze:

- *Было доказано, что эти sigilii lipicioase были подделаны;*
- *Эти процесе verbale были исследованы;*
- *Reprezentantul legal представил документы;*
- *Что касается persona имя которой не установлено... etc.*

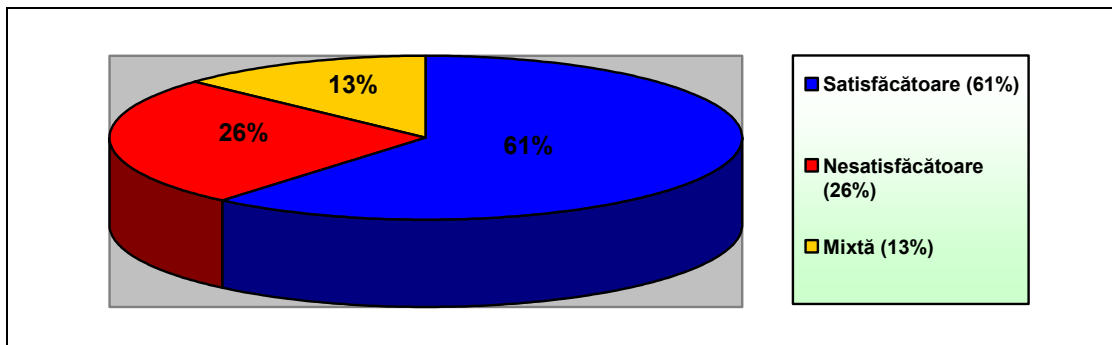
În unele procese părțile sau participanții la proces asigurau interpretarea care era necesară. Monitorii au înregistrat un caz în care interpretul nu era disponibil și judecătorul a ordonat unui avocat stagiar, care îl însoțea pe avocatul apărării, să traducă din rusă. Avocatul apărării și stagiarul au protestat, spunând că stagiarul singur nu posedă bine limba rusă și are nevoie chiar el de traducere ca să o înțeleagă, dar judecătorul a insistat ca acesta să traducă și l-a avertizat și de răspundere penală pentru traducere intenționat falsă.

b. Calitatea traducerii

Chiar și dacă interpretul era asigurat de instanță, aceasta încă nu garanta că persoana care are nevoie de traducere într-adevăr va beneficia de o traducere adecvată. Monitorizarea a relevat mai multe cazuri în care prezența la proces a interpretului era doar o formalitate. Observatorii au remarcat un număr semnificativ de interpreți din instanțe

care asigurau o calitate proastă a traducerilor, traducînd selectiv sau necunoscînd terminologia juridică corectă. În asemenea circumstanțe, judecătorul sau procurorul erau nevoiți să intervină și să ajute la tradus. Mai mult, interpreții și traducătorii deseori se comportau similar grefierilor, cu care se și angajau frecvent în discuții, în timp ce trebuiau de fapt să-și exercite funcțiile de serviciu. Indubitabil, acest fapt nu putea să nu afecteze calitatea traducerilor pe care ei le-au prestat în cadrul respectivelor ședințe de judecată.

Prestația interpreților în timpul ședințelor de judecată (Media % per toate instanțele de judecată din mun. Chișinău)

După cum indică observările efectuate, interpreții și traducătorii deseori nu erau informați despre îndatoririle și obligațiile lor și de răspunderea penală pe care o poartă pentru traducere intenționat greșită sau pentru eschivarea de la îndeplinirea obligațiilor. Se poate presupune că judecătorii nu preveneau interpreții despre această răspundere pentru că aceștia, fiind în statele de personal ale instanței, trebuie să-și cunoască datoriile și obligațiile de serviciu. Totuși, într-un proces monitorizat s-a văzut clar că după ce judecătorul – aflînd că la proces sunt prezenți monitori – l-a informat pe interpret despre răspunderea penală pentru traducere intenționat greșită, interpretul a rămas pur și simplu stupefiat.

Monitorii au observat și interpreți care în mijlocul ședinței de judecată se opreau din tradus pentru a răspunde la telefonul mobil, părăseau sala de ședință fără a cere permisiunea judecătorului, pentru intervale variabile de timp și, în general, traduceau fără prea mare dorință. Într-un proces, inculpatul a trebuit să-l roage de mai multe ori pe interpret ca acesta să-i traducă. De fiecare dată interpretul traducea vreo două propoziții și apoi se oprea. După cîteva minute, inculpatul îl trăgea pe interpret de mîncă pentru a-i aminti că are nevoie de traducere, și interpretul mai traducea o propoziție și se oprea iar. Acest scenariu s-a repetat de-a lungul întregii ședințe de judecată.

Episod S

Caz de violență în familie. Inculpatul a refuzat să semneze procesul-verbal al ședinței de judecată motivînd că nu i-a fost asigurată o traducere adecvată și prin urmare nu a putut să înțeleagă desfășurarea ședinței (și, probabil, nici procesul-verbal). Judecătorul i-a replicat că interpretul care i-a tradus lui la proces era cel mai bun interpret din instanță, și i-a zis că pe viitor el (inculpatul) poate să-și aducă singur un alt interpret, pe propria cheltuială, dacă nu este mulțumit de interpretul instanței. Inculpatul a spus că el nu-și poate permite serviciile unui interpret privat, ceea ce înseamnă că pe viitor el probabil va beneficia de serviciile aceluiași interpret.

La unele procese s-a observat că deși interpretul era prezent și traducea pentru participanți, judecătorul traducea în paralel pentru grefier, spunându-i exact ce să înregistreze în procesul-verbal al ședinței. În câteva cazuri izolate, judecătorii adresau interpreților remarci din care reieșea clar că prezența acestora la proces este doar o formalitate ce trebuie respectată; exemple de astfel de remarci ale judecătorilor au fost: “stai și tu aici, așa, pentru procesul-verbal”, sau “te-ai așezat acolo și traduci numai ceea ce este important” sau “numai ceea ce am să-ți spun eu să traduci”.

Alte abateri procedurale se referau la faptul că interpreții rareori traduceau procesul-verbal al ședinței imediat după închiderea acesteia, astfel încât participanții practic erau nevoiți să semneze procesul-verbal al ședinței, întocmit într-o limbă pe care nu o cunoșteau sau nu o cunoșteau bine, deci fără a avea posibilitatea de a revedea sau a corecta procesul-verbal. Mulți interpreți au fost observați părăsind sala de ședințe, fără a semna procesul-verbal al ședinței de judecată, chiar dacă Codul de procedură penală le cere să confirme prin semnătură caracterul complet și exact al interpretării lor și al traducerii incluse în procesul-verbal.⁴⁹

Adăugînd aceste abateri ale interpreților la observațiile de mai sus, conform cărora procesul-verbal al ședinței de judecată nu este întotdeauna întocmit exhaustiv și exact de către grefieri, obținem un tablou deplorabil al calității comunicării în cadrul ședințelor de judecată, precum și al exactității întocmirii procesului-verbal al unor asemenea ședințe, proces-verbal care trebuie să constituie o consemnare oficială exactă a tuturor declarațiilor și acțiunilor participanților și instanței.

6. Victimele și martorii

Avînd în vedere abordarea din perspectiva drepturilor omului a monitorizării proceselor de judecată, unul din scopurile principale ale Programului MPJ a fost evaluarea protecției drepturilor victimelor și martorilor, în special pe infracțiunile de trafic de ființe umane și violență în familie. Multe dintre garanțiile ce protejează victimele și martorii se referă la etapele procesuale anterioare examinării cauzei în judecată, și respectiv nu au fost cuprinse de sfera de incidență a Programului MPJ. Cu toate acestea cele șase luni de monitorizare a ședințelor de judecată au relevat dificultăți semnificative cu care se confruntă victimele și martorii în judecată. În particular, părțile vătămate, victimele și martorii nu sunt întotdeauna tratate cu atenția și considerația cuvenită de către funcționarii instanței, și sunt frecvent nevoite să-i înfrunte pe inculpați și familiile, prietenii acestora, neoficial, în timp ce așteaptă în coridor începerea ședinței.

Legislația R. Moldova prevede expres că judecătorii sunt obligați să apere drepturile, libertățile, onoarea și demnitatea persoanei.⁵⁰ În majoritatea proceselor monitorizate judecătorii au apărut corespunzător părțile vătămate, victimele și martorii. Spre exemplu, observatorii au remarcat mulți judecători care atrăgeau o atenție deosebită persoanelor vulnerabile, încercau să le creeze o stare de confort și securitate și respingeau toate întrebările ofensatoare sau umilitoare. Pe de altă parte, monitorizarea a relevat și incidente în care unii judecători au manifestat dispreț față de părți vătămate, victime și martori, ceea ce a rezultat într-un tratament inadecvat și chiar traumatizare în instanță.

⁴⁹ Art. 85(4)8 CPP.

⁵⁰ Art. 215 CPP; art. 15(1) Legea cu privire la statutul judecătorului.

Unii judecători au tratat uneori victimele și martorii în mod brutal, fără compasiune sau răbdare, posibil și din cauza volumului mare de lucru.

Episod T *Caz de corupere (activă).* Într-o judecătorie de sector, după ce martorul a spus că nu-și poate aminti exact toate detaliile solicitate, judecătoarea pur și simplu a continuat să repete aceeași întrebare iar și iar, începând apoi să strige la martor. Judecătoarea a întrebat martorul de ce nu-și poate aduce aminte și dacă nu cumva suferă de vreo boală mintală. Martorul, o domnișoară tânără, a fost vizibil intimidată și, cu lacrimi în ochi, s-a inhibat și nu a mai spus nimic.

Monitorii au observat și situații în care judecătorii și procurorii nu interveneau atunci când inculpații se apropiau de părți vătămate, victime și martori, încercând să îi intimideze și să le influențeze declarațiile.

Episod U *Caz de violență în familie.* Soțul-inculpat i-a cauzat leziuni corporale grave soției-victimă; soția a declarat repetat în instanță că soțul ei, care fusese anterior tras la răspundere administrativă pentru violență în familie, continuă să o bată. Înainte de începerea ședinței de judecată monitorii l-au văzut pe inculpat intimidând victima și instructînd-o să spună la proces că l-a iertat. Niște femei din același sat, care figurau ca martore în proces, au declarat în fața instanței că inculpatul le-a amenințat și pe ele, spunîndu-le că dacă fac declarații împotriva lui atunci vor avea de suferit la fel ca și soția lui. În pofida acestor fapte, procurorul nu a reacționat în nici un fel și nu a cerut ca inculpatul să fie arestat. În același caz, fiica inculpatului, care a fost martoră la violența în familie, nu a fost informată despre dreptul de a refuza să facă declarații împotriva propriului tată.

Unii judecători au permis inculpaților și avocaților lor să adreseze victimelor întrebări care erau nerelevante și umilitoare. Observatorii au remarcat judecători și procurori angajați în conversații deplasate referitor la declarațiile părților vătămate, victimelor sau martorilor. Într-un caz de trafic de ființe umane, procurorul, bărbat, a întrebat partea vătămată, femeie, cât timp a stat în bordel. Partea vătămată a înțeles greșit întrebarea și a răspuns că petrecea aproximativ 20 de minute cu fiecare client. Procurorul a zîmbit și a comentat că un asemenea interval nu este întotdeauna suficient. Judecătorul, femeie, l-a întrebat pe procuror care este, din experiența lui, un interval de timp suficient ș.a.m.d. Acest dialog a fost scurt dar totalmente neavenit, și a demonstrat o totală lipsă de grijă și respect pentru partea vătămată, care a ascultat acest schimb de replici nemaștiind ce să spună. În alte câteva cazuri de trafic de ființe umane unii judecători au dat dovadă de prejudecăți și idei preconcepute privind victimele de trafic, referindu-se la ele ca “fetele celea, dacă le putem numi așa”, “așa-zisa parte vătămată” sau, de-a dreptul, “prostituata ceea”. Un judecător a întrebat-o pe o victimă a traficului “Ia spune, tu asta ai făcut chiar din necesitate, sau din plăcere?”. Un altul a remarcat “și, ce, ai fost *любимая жена*?”.

Monitorii au observat și câteva cazuri în care avocații apărării, procurorii și unii judecători nu au luat în considerație necesitatea protejării părții vătămate, victimei sau a martorului, punînd mai mare preț pe administrarea de probe. Întrucît se pune un accent mai mare pe obținerea probelor decît pe protejarea persoanelor vulnerabile, uneori părțile vătămate, victimele sau martorii erau direct confruntate cu inculpații, cîteodată în mod repetat, fără vreo preocupare pentru starea lor psihologică. În nici una din cele 789 ședințe de judecată monitorizate în primele șase luni ale Programului MPJ nu s-a folosit

procedura de audiere în proces a victimei sau părții vătămate în lipsa inculpatului.⁵¹ Din contra, observatorii au înregistrat multe situații în care inculpatul și avocatul apărării puneau repetat întrebări ofensatoare și irelevante despre viața privată a victimei, fără a fi admonestați de judecător. În unele cazuri judecătorul a respins astfel de întrebări și l-a atenționat pe avocatul apărării doar după ce victima, copleșită de emoții, a izbucnit în plîns.

Episod V	<i>Caz de violență în familie.</i> Inculpatul a fost acuzat de vătămare gravă a integrității corporale, săvârșită în stare de ebrietate. Judecătorul și procurorul au căzut de acord că este nevoie de probe suplimentare și, prin urmare, au decis să amîne procesul pînă după Festivalul Vinului “pentru a vedea ce se va întîmpla atunci”. Chiar și avocatul apărării a fost amuzat de această idee și a acceptat bucurios amînarea, anticipînd o evoluție interesantă a cauzei.
-----------------	---

Monitorizarea a relevat numeroase cazuri în care abaterile procedurale admise în proces au afectat negativ părțile vătămate, victimele sau martorii. Au fost cîteva cazuri în care victimele nu au fost asigurate cu interpreți, deși au cerut expres acest lucru. În unul din procese victima s-a plîns de trei ori că nu înțelege limba rusă, însă oricum nu i-a fost asigurat un interpret. În cîteva cazuri martorii nu au depus jurămîntul prescris de lege și nu au fost preveniți de răspundere penală pentru declarații false.⁵² Cu mai multe ocazii, instanța nu a verificat identitatea martorilor (adică, aceștia nu au fost rugați să se prezinte / nu li s-a verificat actul de identitate), ceea ce ar fi putut duce la unele complicații, dacă martorul ar fi făcut declarații false. Într-un alt caz, deoarece nu s-a făcut apelul participanților la deschiderea ședinței, judecătorul nu era conștient de faptul că în sală se află un martor; prin urmare, întrucît martorul a asistat la ședință și a auzit celelalte mărturii pe cauza respectivă, în cele din urmă a fost necesar să se renunțe la acest martor.

Monitorii au observat și cîteva cazuri izolate, atît în instanțele de sector, cît și în cele superioare, în care victime minore nu au beneficiat de asistență, deși Codul de procedură penală cere participarea unui reprezentant legal pentru victimele minore.⁵³ Pe cauzele respective toți știau că părțile vătămate sunt minore, pentru că era vorba de infracțiuni de trafic de copii, iar victimele erau vizibil sub vîrsta de 18 ani.

După cum s-a menționat mai sus, părțile vătămate, victimele și martorii deseori nu se prezentau la ședințele de judecată stabilite, ceea ce pare să se datoreze cel puțin parțial și lipsei de respect și protecție resimțite în incinta instanței. De fapt, 25% din toate amînările înregistrate au fost cauzate de neprezentarea în instanță a victimei, părții vătămate sau a martorului. Trebuie avut în vedere faptul că victimele și martorii din regiuni trebuie să călătorească la Chișinău pentru unele din aceste ședințe, care deseori întîrzie sau sunt amîinate după lungi perioade de așteptare în coridoarele instanței. Într-un caz, cîteva martori din sudul Moldovei nu s-au prezentat repetat în instanță, ceea ce a dus la amînări succesive. Apoi, atunci cînd martorii s-au prezentat în sfîrșit în instanță, nu a venit deja procurorul. Judecătorul a fost vizibil nemulțumit și a încercat chiar să-l telefoneze și să-l găsească pe procuror, dar fără folos. În cele din urmă judecătorul nu a avut altă opțiune decît să amîne din nou procesul, perpetuînd astfel ciclul amînărilor. În

⁵¹ A se vedea art. 369(1) CPP (modificat la 11 august 2006 pentru a permite audierea victimei/părții vătămate în lipsa inculpatului, asigurîndu-i ultimului posibilitatea de a lua cunoștință de declarațiile făcute și de a pune întrebări persoanei audiate).

⁵² Art. 108 CPP.

⁵³ Art. 481(3) CPP.

alte cazuri, după amînări frecvente victimele declarau uneori că ar dori să-și retragă plîngerile pentru că au obosit să tot vină degeaba în instanță și să-și piardă inutil timpul.

Monitorizarea a relevat, în general, că experiența părților vătămate, victimelor, martorilor, dar și a inculpaților și a publicului general în interacțiunea cu sistemul judiciar din Moldova, nu este întotdeauna plăcută sau confortabilă, și rareori le insuflă un sentiment de încredere în justiție. Multe persoane fără studii juridice, care inițial veneau în instanță cu un sentiment de respect pentru judecată și simțindu-se oarecum respectați și apărați, plecau treptat cu un respect diminuat, simțindu-se în nesiguranță, iar uneori chiar și intimidați. Părțile vătămate, victimele și martorii erau deseori frustrați de amînările frecvente ale proceselor. Tot aceste persoane erau deseori stresate și de reținerile și întîrzierile în începerea ședințelor, fiind nevoite să-și petreacă timpul în coridoarele înguste ale instanțelor, în vecinătatea incomodă a inculpaților și rudelor acestora. Unele părți vătămate, victime și martori au fost supuși unui tratament disconsiderant și unor întrebări inadecvate din partea unor judecători, procurori și avocați ai apărării. Din cauza supraîncărcării cu dosare, judecătorii și procurorii tindeau să țină ședințe prescurtate, fără a informa întotdeauna părțile vătămate, victimele și martorii despre drepturile și obligațiile lor și fără a da dovadă de răbdare și înțelegere în relațiile cu ei. Observatorii au remarcat că după repetarea unor astfel de incidente, mai ales pe cauze de infracțiuni grave de trafic de ființe umane sau violență în familie, părțile vătămate, victimele și martorii se simțeau uneori fără apărare în instanță și erau reticente în ceea ce privește prezența lor la viitoarele ședințe. Ca rezultat, părțile vătămate, victimele și martorii deseori percepeau datoria de a se prezenta în instanță ca pe o povară apăsătoare, pe care erau înclinați să o ignore și să o evite.

V. CONCLUZII

În baza concluziilor preliminare ale Programului de Monitorizare a Proceselor de Judecată, se pare că deși Moldova a înregistrat un anumit progres în implementarea reformelor necesare, în special *de jure*, sistemul său judiciar mai trebuie încă îmbunătățit considerabil, în special *de facto*, pentru a corespunde tuturor angajamentelor asumate în sfera drepturilor omului și supremației legii. Fără aceste reforme, cetățenilor Moldovei nu le vor fi asigurate în deplină măsură dreptul la un proces echitabil, accesul liber la justiție și înfăptuirea unei justiții eficiente și efective, nefiindu-le asigurate nici celelalte drepturi ale omului corelative.

În declarații oficiale Republica Moldova a confirmat în mod repetat angajamentul de a realiza toate reformele necesare în sistemul său judiciar. Cu toate acestea, se pare că asemenea schimbări, care presupun ajustări financiare, procedurale, dar și de atitudine și comportament, atât la nivel sistemic cât și individual, vor necesita cel puțin în parte și o susținere externă. Chiar și aceste concluzii preliminare au relevat problemele substanțiale privind infrastructura sistemului judiciar, precum și în ceea ce privește resursele financiare și umane de care dispune judiciarul, și care trebuie abordate ca puncte de pornire fundamentale pentru reformele sistemice necesare.

Participanții profesioniști implicați în înfăptuirea justiției, în speță judecătorii, procurorii, avocații apărării, grefierii, interpreții și traducătorii, în general își îndeplinesc funcțiile oficiale în mod adecvat, dar în fiecare categorie de participanți profesioniști există o minoritate semnificativă care mai comite anumite abateri. Mulți dintre participanții la procesul de înfăptuire a actului de justiție își exercită atribuțiile în mod profesionist și conștiincios, dar rămân totodată suspicioși vis-a-vis de monitorizarea externă a activității lor și par reticenți față de sporirea transparenței și a scrutinului public în sfera practicilor judiciare. De asemenea, există multe persoane care comit încălcări sau abateri procedurale aparent neimportante, deseori având intenții bune, care, însă, considerate în cumul, par să submineze încrederea publicului în sistemul judiciar. Din păcate, ca rezultat al cumulării încălcărilor și erorilor individuale, în combinație cu infrastructura deplorabilă și insuficiența de resurse financiare și umane, în prezent sistemul de justiție din R. Moldova, ca întreg, nu pare să funcționeze echitabil în toate cazurile, iar percepția publicului că justiția nu funcționează întotdeauna în mod echitabil pare să fie întemeiată. Acest lucru este îndeosebi adevărat din perspectiva părților vătămate, a victimelor și martorilor, care în loc să beneficieze de o respectare deplină a drepturilor de care dispun, sunt deseori tratați necorespunzător, ca un corolar al sarcinii primare de a-l trage la răspundere pe inculpat și fără preocuparea de a asigura justiția pentru fiecare în parte.

Imaginea desfășurării proceselor de judecată în instanțele judecătorești din Moldova, în baza celor șase luni complete de monitorizare a proceselor, se prefigurează astfel ca o experiență cu multe frustrări, complicații, incomodități și lipsă de o elementară politețe și bune maniere. Se pare că orice persoană care vine în contact cu sistemul justiției din Moldova, de la judecătorul de cel mai înalt nivel și pînă la un martor într-o simplă cauză penală, resimte acest lucru într-un fel sau altul și se plînge repetat în legătură cu aceasta. Sentimentul datoriei, onoarei, respectului, demnității și solemnității, pe care oamenii ar trebui să-l simtă cînd se prezintă în fața unei instanțe de judecată care adoptă hotărîri echitabile, obținute prin proceduri echitabile, este, cel puțin în prezent, un element rar întîlnit în acest tablou al înfăptuirii actului de justiție în Moldova. Misiunea

OSCE în Moldova și BIDD0 îi îndeamnă pe cei implicați în sistemul justiției și în sfere legate de acest sistem în Moldova să modifice această imagine, astfel încât pe viitor cetățenii Moldovei să ajungă să fie siguri că Zeița Themis (cunoscuta figură feminină, deseori legată la ochi, simbolizând aplicarea echitabilă și egală a legii, fără corupție, avariție, prejudecăți sau favoritism) îi protejează sub toate aspectele și că justiția și echitatea domnesc în țara lor.